Inga Čekša-Ratniece

KARJERAS ATBALSTS MĀKSLAS SKOLU AUDZĒKŅIEM

Jelgava, Rēzekne
2020

Latvijas Lauksaimniecības universitāte
Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskola

Inga Čekša-Ratniece

Karjeras atbalsts mākslas skolu audzēkņiem

Jelgava, Rēzekne

2020

Čekša-Ratniece I. (2020). *Karjeras atbalsts mākslas skolu audzēkņiem*. Jelgava, Rēzekne:

LLU, RMDV, 60 lpp.

DOI: 10.22616/llu9789984483702

Redaktore: Dr.paed. Vija Dišlere

Recenzenti: Mg.paed. Inita Soika

Mg.paed. Anna Bičkovska

Anotācija

Mācību līdzekļa *Karjeras atbalsts mākslas skolu audzēkņiem* mērķis ir analizēt karjeras attīstības teorijas un izstrādāt karjeras atbalsta programmu mākslas skolu audzēkņiem profesionālās vidējās mākslas un dizaina izglītības izvēlē. Mācību līdzeklī pētītas piemērojamās karjeras attīstības teorijas, atbilstošu komunikāciju teoriju pielietojums un izvērtēts karjeras atbalsts, pamatojoties uz izglītojamo vecumposmu, analizēta karjeras atbalsta pieejamība mākslas skolās Latvijā un citās Eiropas valstīs, pamatota konsultēšanas procesā izmantojamo metožu nozīme. Latvijas Lauksaimniecības universitātes Izglītības un mājsaimniecības institūtā Karjeras konsultantu studiju programmas ietvaros autore ir izstrādājusi karjeras atbalsta programmu Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolas (RMDV) Mākslas skolai, kurā ar karjeras atbalstu saprot darbību kopumu, kas palīdz skolu audzēkņiem iegūt informāciju un dod iespēju izzināt un izmantot savas intereses, spējas un prasmes, pieņemot patstāvīgus, apdomātus un izsvērtus lēmumus saistībā ar turpmāko izglītību, profesiju un darbu. Programmā tiek piedāvāts 10 nodarbību cikls, kurā tēmas ir savstarpēji saistītas, katrai tēmai veltot divas stundas. Karjeras atbalsts ir nepārtraukts process, kurā izglītojamais ir iesaistīts visu mācību laiku, uzsākot mācīties konkrētā skolā, līdz tās absolvēšanai. Šajā procesā karjeras atbalsta sniedzējs ir karjeras konsultants, kurš ir palīgs mākslas skolu audzēkņiem, lai viņi pēc konsultācijām varētu paši izvērtēt darba tirgus situāciju un būt savas dzīves scenārija noteicēji. Karjeras atbalsta rezultātā skolēnam rodas izpratne par karjeras virzību, viņš ir ieguvis pašapziņu un pārliecību par saviem pieņemtajiem karjeras lēmumiem. Karjeras atbalsta rezultātā ieguvēji ir visi - gan katrs indivīds atsevišķi, gan sabiedrība kopumā, tā veicinot ekonomiskās un sociālās vides attīstību. Metodiskais līdzeklis ir paredzēts skolu pedagogiem karjeras konsultantiem, mākslas skolu vadībai, skolotājiem un atbalsta personālam, lai sniegtu skolēniem zināšanas ne tikai par karjeras izpēti, pašizpēti, karjeras plānošanu un vadīšanu, bet arī atbalstītu tā, lai jaunietis, absolvējot skolu, būtu motivēts turpināt studijas kādā no mākslas un dizaina vidusskolām Latvijā, būtu pašapzinīgs un konkurētspējīgs darba tirgū un būtu orientēts uz pašizaugsmi.

© Inga Čekša-Ratniece

© Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Tehniskā fakultāte,
Izglītības un mājsaimniecības institūts

© Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskola

Vāka dizains: Silvija Berezovska

ISBN: 978-9984-48-370-2 (e-grāmata)

SATURS

IEVADS	4
1. KARJERAS ATBALSTA RAKSTUROJUMS MĀKSLAS SKOLĀM.....	5
1.1. Karjeras atbalsts izglītības izvēlē.....	5
1.2. Karjeras attīstības teoriju raksturojums audzēkņu vajadzībām	10
1.3. Izglītojamo vecumposmu raksturojums karjeras atbalsta izvērtēšanā	14
1.4. Komunikāciju teoriju pielietojums darbā ar audzēkņiem	17
2. KARJERAS ATBALSTA PROGRAMMAS IZSTRĀDE	20
2.1. Karjeras atbalsts mākslas skolās Latvijā un Eiropas valstīs.....	20
2.2. Konsultēšanas procesā izvēlēto metožu pamatojums	24
2.3. RMDV Mākslas skolas raksturojums	28
2.4. Karjeras atbalsta programma RMDV Mākslas skolai.....	29
SECINĀJUMI	33
BIBLIOGRĀFIJA	34
PIELIKUMS	39

IEVADS

Latvijā kultūrizglītība kā viena no izglītības sistēmas sastāvdaļām ietver pamata, vidējo un augstāko profesionālo izglītību kultūras nozarēs. Mūsu valsts ir viena no nedaudzajām, kur joprojām ir kultūras izglītības iestāžu pēctecība, tā ļaujot mākslu, mūziku un deju apgūt no pamatiem profesionālajā ievirzē līdz kļūstot par augstāko izglītības iestāžu absolventiem. Ja pamata (profesionālās ievirzes programmas) jeb mākslas skolas (tautā sauktas par bērnu mākslas skolām) apmeklē un absolvē liels skaits audzēkņu, tad profesionālo vidējo izglītību no viņiem izvēlas tikai neliels skaits. Saskaņā ar Latvijas Nacionālā kultūras centra datiem mūzikas, mākslas, teātra un deju skolas nodrošina kvalitatīvu brīvā laika izmantošanas iespēju vairāk nekā 25 tūkstošiem skolēnu (Kultūrizglītība, 2018).

Uzmanību pievēršot tieši mākslas jomai, Latvijā kopumā ir 102 profesionālās ievirzes mākslas skolas, kas pārsvarā ir vietējo pašvaldību dibinātas, tām atrodoties visās pilsētās un daudzos pagastu centros. Tās īsteno profesionālās ievirzes izglītības programmu “Vizuāli plastiskā māksla”, kuras apguve sekmē *izglītojamo veidošanos par garīgi, fiziski un emocionāli attīstītu, brīvu, atbildīgu, aktīvu un radošu personību, kura apguvusi vizuāli plastiskās mākslas pamatus, prot radoši pielietot iegūto pieredzi un atbilstoši savām interesēm spēj turpināt izglītību nākamajā pakāpē* (Valsts, pašvaldību un juridisko..., 2017). Šo skolu beidzējiem, kas ir saņēmuši apliecību par profesionālās ievirzes izglītību, būtu loģiski turpināt mācības vidējā līmeņa kultūrizglītības iestādēs. Latvijā tas ir iespējams četros mākslas un dizaina profesionālās izglītības kompetences centros un divās mākslas un dizaina vidusskolās, no kurām četras skolas ir Latvijas Republikas Kultūras ministrijas pakļautībā un divas – vietējo pašvaldību. Kā apliecina mākslas skolu absolventu noslēgumu darbi jeb diplomdarbi, to autori tiek augstu novērtēti, kas atspoguļo šo jauniešu talantu. Tālāk to neatbilstot vidējā līmenī, bet izvēloties mācības 10. klasē kādā no vispārīgizglītojošajām skolām, jaunieši neiestājās augstākajās kultūrizglītības iestādēs, viņu nākotne nav saistīta ar radošās industrijas tirgu. To apliecina mākslas un dizaina vidusskolu pieredze, īpaši valsts reģionos. Ņemot kā piemēru Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolu (RMDV), minētajā mācību iestādē ir ne vien profesionālās vidējās izglītības programmas mākslā un dizainā, bet arī profesionālās ievirzes programma. Tieši mākslas skolu audzēkņi sarunās apliecina, ka viņiem ir maz informācijas par iespējām turpināt mācības vidējā līmenī. Kaut arī katrā profesionālās vidējās mākslas un dizaina vidusskolā strādā pedagogs karjeras konsultants, taču viņam nedēļā tiek apmaksāts neliels stundu skaits kā karjeras speciālistam. Pārsvarā viņa darbības lauks ir saistīts ar audzēkņiem, kuri mākslu un dizainu apgūst jau profesionālā vidējā līmenī, uzmanību veltot darba iespējām izvēlētajā specialitātē un turpmāko izglītību, bet ne ar mākslas skolu izglītojamajiem. Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolas pedagogam karjeras konsultantam reklāmas braucienu nolūkos uz Latgales reģiona mākslas skolām ir iespējams doties tikai reizi mēnesī, kas nav pietiekoši. Pārsvarā tā ir iepazīstināšana ar Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolas piedāvājumu, līdztekus rīkojot radošās darbnīcas. Tādējādi valstī kopumā trūkst programmas, kā veicināt mākslas skolu pēdējo klašu audzēkņu izvēles iespējas turpināt mācības kādā no mākslas un dizaina vidusskolām Latvijā. Autore izstrādātā *Karjeras atbalsta programma* paredzēta izglītojamiem vecumā no 14 līdz 16 gadiem, kuri mācās profesionālās ievirzes izglītības programmas 6. un 7. klasē, proti, mākslas skolu apmeklē vienu vai divus pēdējos gadus (profesionālās ievirzes programma ir licencēta kā septiņgadīga programma). Mākslas skolās trūkst karjeras atbalsta, lai izglītojamie varētu izvērtēt savas intereses, spējas un prasmes, lai palīdzētu viņiem pieņemt lēmumu mākslas un dizaina izglītības izvēlē.

1. KARJERAS ATBALSTA RAKSTUROJUMS MĀKSLAS SKOLĀM

1.1. Karjeras atbalsts izglītības izvēlē

Mūsdienās, kad strauji attīstās inovatīvās tehnoloģijas, mainās sociālekonomiskā situācija, kas ietekmē darba tirgu, cilvēkam ir jāpielāgojas vai jāmeklē risinājumi. Tādējādi aktuāli kļūst ar karjeru saistītie jautājumi. Bieži vien cilvēkam ir nepieciešams karjeras atbalsts, kas palīdzētu izdarīt izvēli, lai iegūtu izglītību, apmeklētu apmācību kursus vai atrastu darbu.

Tāpat kā karjeras veidošana, arī karjeras atbalsts ir nepārtraukts process visa mūža garumā, sākot jau skolas vecumā. Karjeras izglītības īstenošanas plāns valsts un pašvaldību vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs 2015. - 2020. gadam nosaka, ka ir jānodrošina karjeras atbalsts izglītojamajiem, lai viņi varētu iegūt prasmes atbilstoši 21. gadsimta pieprasījumam (Par karjeras izglītības..., 2015). Eiropas Mūžilga karjeras atbalsta politikas tīkls (EMKAPT) ir izstrādājis materiālu ar karjeru saistītu terminu vienotam skaidrojumam, *karjeras atbalstu* raksturojot kā darbību kopumu, lai dotu iespēju indivīdam izzināt un izmantot savas intereses, prasmes un spējas, pieņemt lēmumus saistībā ar turpmāko izglītību, profesiju un darbu jebkurā dzīves posmā bez vecuma ierobežojumiem (EMKAPT karjeras atbalsta, 2013). Tā pamatā ir katra indivīda brīva izvēle.

Karjeras atbalsts kā darbību kopums tiek skaidrots arī zinātnieku darbos. Tā galvenais uzdevums ir palīdzēt indivīdam iegūt informāciju, noskaidrot savas iespējas izglītības izvēlē un darbā, pašam pieņemt lēmumus. Karjeras atbalsts kā nepārtraukts process, kurā izglītojamais ir iesaistīts visu mācību laiku, uzsākot mācīties konkrētā skolā, līdz tās absolvēšanai. Šajā procesā karjeras atbalsta sniedzējs ir karjeras konsultants, kurš ir palīgs indivīdam, lai viņš pēc konsultācijām varētu pats izvērtēt darba tirgus situāciju un būt savas dzīves scenārija noteicējs, kuram atbalsta rezultātā rodas izpratne par karjeras virzību, kurš ir ieguvis pašapziņu un pārliecību par saviem pieņemtajiem karjeras lēmumiem (Watts, 2008). R.V. Pīvijs aicina uzmanību pievērst kopīgai darbībai (kopīga klausīšanās, domāšana, jušana, konstruēšana) starp konsultantu un palīdzības meklētāju, cieņai pret viņu, kas ir palīdzības sniegšanas pamatvērtība. Palīdzības sniegšanu viņš raksturo kā labu un ētisku rīcību neatkarīgi no jebkādām doktrīnām. Konsultants nedrīkst iejaukties, bet gan apliecināt un nostiprināt palīdzības meklētāja spēju domāt, justies un rīkoties pašpalāvēīgi (Pīvijs, 2004). Darba autore uzskata, ka abu teorētiķu atziņas ir vērā ņemamas karjeras konsultanta darbā, kura uzdevums ir sniegt atbalstu, nevis padomus, jo gala lēmums ir jāpieņem pašam atbalsta saņēmējam. Lieti noder R.V. Pīvija ieteikumi: cilvēciskums, ētiska rīcība, pozitīvisms pret palīdzības meklētāju, jo karjeras atbalsts ir savstarpēja sadarbība (Pīvijs, 2004).

Pievēršot uzmanību Latvijas Republikas oficiālajiem dokumentiem, arī tajos tiek definēts *karjeras atbalsta* jēdziens. Izglītības likumā termins *karjeras attīstības atbalsts* ir definēts kā *pasākumu kopums, kas ietver informācijas, karjeras izglītības un individuālo konsultāciju pieejamību izglītojamajiem karjeras mērķu noteikšanai un plānošanai, izdarot izvēli saistībā ar izglītību un darbu* (Izglītības likums, 1998). 2006. gadā, saistībā ar būtiskām izmaiņām tautsaimniecības nozaru attīstībā un darba tirgū, Ministru Kabineta apstiprinātajā koncepcijā "Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana" atrodami jauni termini un to skaidrojumi, lai nodrošinātu to vienvērtīgu izmantošanu. Termins "profesionālā orientācija" tiek aizstāts ar "karjeras attīstības atbalsts". Šajā koncepcijā ir termins *karjeras attīstības atbalsta sistēma*, to

skaidrojot, kā pasākumu kopumu, kas paredz indivīdam visa mūža garumā noteikt savas intereses, spējas, prasmes, pieredzi, pēc tam pieņemt lēmumu par izglītības un profesijas izvēli (Konceptija par karjeras..., 2006). Šis definējums atbilst EMKAPT *karjeras atbalsta* skaidrojumam. Līdz ar to autore secina, ka karjeras atbalsts ir pasākumu vai darbību kopums, kas indivīdam palīdz izzināt sevi, lai viņš pats pieņemtu lēmumu par nākotnes izvēli.

Karjeras attīstības atbalsta sistēma veidojas no trim galvenajiem elementiem:

- informācija,
- karjeras izglītība,
- karjeras konsultācijas (Arnold, 1997).

Iepriekš minētā koncepcija un Izglītības likums norāda, ka karjeras attīstības atbalsts ietver karjeras informāciju, karjeras izglītību un konsultācijas, līdztekus šajā aspektā svarīga ir pakalpojumu vadība un pašas sistēmas pilnveide (skatīt 1.1. att.).

1.1. att. Karjeras atbalsta sistēma (adaptēts no (Karjeras atbalsta sistēma Latvijā, 2020))

Karjeras informācija, kas ir pamatā karjeras izglītībai un konsultēšanai, izglītojamajiem sniedz informāciju par tālākās izglītības iespējām, darba pasauli un karjeras plānošanu.

Latvijā izglītības iestādes īsteno karjeras izglītību, kas tiek uzskatīts par vienu no nozīmīgākajiem karjeras attīstības atbalsta elementiem (Jaunzeme, 2013).

Arī terminam *karjeras izglītība* atrodamas vairākas definīcijas. Karjeras izglītība domāta bērniem, pusaudžiem, jauniešiem, kā arī pieaugušajiem, sadarbojoties izglītības iestādēm, vecākiem un sabiedrībai, kas konkrētai mērķauditorijai palīdzētu apgūt pieredzi, attīstīt un pašnovērtēt savu karjeru (Karjeras attīstības atbalsts..., 2008).

Karjeras izglītība tiek skaidrota arī kā pieredzes kopums, kas palīdz apgūt un pielietot jaunas zināšanas un prasmes, produktīva rezultāta sasniegšanai (Greenhaus, Callanan, 2006).

Izglītības likumā karjeras izglītība tiek definēta kā *izglītības procesā integrēti pasākumi, lai nodrošinātu izglītojamo karjeras vadības prasmju apguvi un attīstīšanu, kas ietver savu interešu, spēju un iespēju apzināšanos tālākās izglītības un profesionālās karjeras virziena izvēlei* (Izglītības likums, 1998).

Darba autore uzskata, ka visdetalizētāk *karjeras izglītības* būtība paskaidrota koncepcijā “Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana”, norādot, ka tā ir *plānots pasākumu, kursu un programmu nodrošinājums izglītības iestādēs, lai palīdzētu izglītojamajiem mācībās apgūt un attīstīt prasmes savu interešu, spēju un iespēju samērošanā, savu karjeras mērķu izvirzīšanā un*

karjeras vadīšanā un sniegtu zināšanas un izpratni par darba pasauli, tās saikni ar izglītību, par karjeras plānošanu un attīstīšanu visa mūža garumā (Par karjeras izglītības..., 2015). Te dominē atslēgas vārdi, kas iekļauti visos iepriekšējos jēdziena skaidrojumos: palīdzēt, atbalstīt un attīstīt. Skolā karjeras izglītību īsteno pedagogs karjers konsultants un viss pedagogiskais personāls. Visbiežāk šie jautājumi tiek aktualizēti mācību un audzināšanas stundās, tātad integrēti izglītības procesā. Tiek rīkoti arī atsevišķi pasākumi, kā, piemēram, Ēnu dienas un Karjeras dienas. Metodes ir dažādas, katrai situācijai izvēloties atbilstošākās pašu pedagogu skatījumā.

Karjeras izglītība tiek realizēta 3 jomās:

- *pašizpēte* - palīdzēt skolēniem pašattīstīties (sevis kā indivīda iepazīšana, izvērtēšana un savu iespēju apzināšana, prasmju un attieksmes attīstīšana, spēja sevi analizēt);
- *karjeras izpēte* - motivēt un palīdzēt izpētīt dažādas karjeras izvēles iespējas (izmaiņu par sabiedrību un to saistības ar karjeras attīstības izprašana, karjeras piemēru un iespēju to veidošanai izpētīšana, darba tirgus, nodarbinātības, profesiju, izglītības tendenču iepazīšana, piedāvājumu atbilstību savām spējām un prasmēm izvērtēšana, piedalīšanās darba izmēģinājumos, darba devēju prasību izpēte);
- *karjeras plānošana un vadīšana* - palīdzēt plānot un vadīt savu karjeru (karjeras vadības prasmju apgūšana, savu attīstības vajadzību noteikšana, zināšanu un prasmju pilnveidošana, informācijas ieguves un konsultēšanas iespēju apzināšana, personīgā karjeras plāna, kā arī izpratnes par karjeras saistību ar sasniegumiem izglītībā un mūžizglītībā veidošana) (Karjeras izglītība skolā, 2009).

Savukārt individuālās karjeras konsultācijas sniedz profesionāls karjeras konsultants, palīdzot risināt konkrēta cilvēka konkrēto problēmu.

Arī termina *karjeras konsultēšana* visdetalizētākais skaidrojums ir norādīts koncepcijā “Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana” – tā ir palīdzība cilvēkam, lai viņš izzinātu sevi, apzinātu savas profesionālās ievirzes, viņam būtu pietiekoša izpratne par izglītību un iespējām darba tirgū, rezultātā atbilstoši viņa personībai, vērtībām un mērķiem noteiktu raksturīgo profesionālo virzienu. Šāda veida palīdzība sekmētu viņa izvēli un patstāvīgu karjeras lēmumu pieņemšanu (Koncepcija par karjeras..., 2006).

Darba autore piekrīt termina *karjeras konsultēšana* skaidrojumam, kas tiek definēts kā sociālo pakalpojumu veids, kura īstenošanas rezultātā klients pārzina savas spējas un esošo situāciju, viņš ir motivēts savu iespēju izmantošanā (Ertelts, Šulcs, 2008).

Arī R.V. Pīvijs konsultēšanu uzskata par vienas personas otrai palīdzības un atbalsta sniegšanas procesu palīdzības meklētāja piepildījuma meklējumos, kopīgi sadarbojoties uzkonstruēt izeju no problēmas un abiem dodot ieguldījumu konsultēšanas procesā (Pīvijs, 2004).

Izvērtējot J. Ļevinas un K. Mārtinsones termina *karjeras konsultēšana* skaidrojumu, var secināt, ka karjeras konsultanta svarīgākā atbalsta funkcija ir palīdzības sniegšana klientam, lai viņš izprastu savas vajadzības un iespējas, izdarītu izvēli lēmumā par karjeru, to plānotu un īstenotu to kādā no saviem dzīves posmiem. Autore akcentē konsultanta svarīgāko pienākumu - konsultēšanu karjeras veidošanā. Pamatojoties uz karjeras konsultanta profesijas standartu (Karjeras konsultanta profesijas..., 2011), tiek norādīts viens no karjeras konsultanta svarīgākajiem uzdevumiem - sniegt atbalstu karjeras plānošanā un veidošanā, neatkarīgi no klienta vecuma un dzimuma, etniskās piederības, reliģiskās pārliecības (Ļevina, Mārtinsone, 2016).

Saskaņā ar karjeras attīstības atbalsta sistēmu izglītības iestādes nodrošina sekojošu karjeras atbalstu izglītojamajiem:

- informē par izglītības iespējām, profesiju saturu, pieprasījumu darba tirgū un attīstības perspektīvām;
- ar mācību programmu un daudzpusīgu pasākumu palīdzību izglīto karjeras jautājumos, lai viņi apgūtu karjeras un dzīves ceļa vadīšanas prasmes un sekmīgi izmantotu pieejamo karjeras informāciju un atbalstu;
- konsultē karjeras jautājumos, kas veicina izglītojamā sevis apzināšanos un pašizpratni, lai veiksmīgi īstenotu sava potenciāla realizēšanos dzīvē un darbā.

Izglītības rezultātā izglītojamais apgūst karjeras vadības prasmes un saņem karjeras informāciju, kas viņam palīdz pieņemt atbildīgu lēmumu, izvēloties profesiju.

Saskaņā ar “Karjeras izglītības īstenošanas plānu valsts un pašvaldību vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs 2015. - 2020. gadam” skolām izglītojamajiem ir jānodrošina karjeras attīstības atbalsta un karjeras izglītības pasākumi (Par karjeras izglītības..., 2015). Izglītības likuma 30. pantā norādīta konkrēta amatpersona šī pienākuma veikšanai - nodrošināt izglītības iestādes piekļuvi karjeras attīstības atbalsta pakalpojumiem ir izglītības iestādes vadītāja pienākums (Izglītības likums, 1998).

Izglītības iestādes šos pasākumus integrē mācību un audzināšanas darbā, sava budžeta ietvaros, algojot karjeras konsultantu (kā patstāvīgu štata darbinieku vai nodrošina mācību priekšmeta pedagogam piemaksu, vai šos pienākumus uzliek audzinātājiem vai bibliotekāriem).

Paslaik 328 vispārējās un profesionālās izglītības iestādēm, kuras saņem Eiropas Sociālā fonda (ESF) atbalstu karjeras izglītībā un attīstībā, karjeras konsultanta uzturēšanas jautājums ir atrisināts. ESF projekts “Karjeras atbalsts vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs” tiek īstenots kopš 2016. gada 1. janvāra. Projekta mērķis paredz uzlabot karjeras atbalsta iespējas izglītojamiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs. Ja 2014./2015. mācību gadā vispārīzglītojošās skolās strādāja 86 pedagogi karjeras konsultanti, pārsvarā nepilnā slodzē, tad 2020. gadā karjeras atbalsts būtu jānodrošina katrā izglītības iestādē (ESF projekts..., 2016).

2017. gadā pedagogam karjeras konsultantam tika noteikta darba slodze uz 700 izglītojamajiem, 2020. gadā – uz 600 (Izglītības attīstības pamatnostādnes..., 2014). Karjeras izglītības īstenošanas plāns 2015. - 2020. gadam paredz karjeras atbalstu nodrošināt valsts un pašvaldību vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs, tajā neiekļaujot profesionālās ievirzes izglītības programmas (Par karjeras izglītības..., 2015). Taču šo programmu akreditācijas procesā, veicot tās īstenošanas kvalitātes vērtēšanu, 4.4. kritērijs paredz izvērtēt arī audzēkņiem sniegto karjeras atbalstu izglītībā (Izglītības iestāžu, eksaminācijas..., 2018). Diemžēl daudzas mākslas skolas tam uzmanību realitātē nepievērš.

Sākot ar 2020./2021. mācību gadu pedagoga karjeras konsultanta loma pieaugs, izglītībā ieviešot uz kompetencēm balstīto mācību saturu un pieeju, kura rezultātā izglītojamais vienlaikus pielietos iegūtās zināšanas, prasmes un paudīs savu attieksmi reālās dzīves dažādās situācijās (Skola2030, 2020). Karjeras konsultants pildīs sadarbības uzturētāja lomu starp skolēnu, pedagogiem, atbalsta personālu un skolas administrāciju, kā arī sniegs atbalstu izglītības izvēlē.

Izvērtējot karjeras atbalsta pakalpojuma pieejamību, tiek runāts arī par sociālā taisnīguma jautājumu, proti, cik lielā mērā tas ir pieejams sabiedrībai kopumā un katram individuālam atsevišķi. Nodrošinot atbalsta regulāru pieeju daudzās vietās dažādu vecumu

cilvēkiem, tas būtu viens no efektīviem līdzekļiem sekmīgai sociālās vienlīdzības mērķu sasniegšanai (Mūžilga karjeras atbalsta..., 2011).

Realizējot iepriekš aprakstīto politiku, iespējams sasniegt Eiropa 2020 attīstības stratēģijā (Eiropa 2020..., 2010), kuras pamatā ir gudra, ilgtspējīga un iekļaujoša izaugsme, izvirzītos mērķus, t.sk. attīstīt tālākizglītību un nodarbinātību, aktualizējot karjeras atbalsta jautājumus cilvēkiem visa mūža garumā (Commission proposes ambitious..., 2018).

Jebkura pakalpojuma pieejamība pamatojas uz apstākļiem vai nosacījumiem, norādot, kam ir tiesības izmantot konkrēto pakalpojumu. Mūžilga karjeras atbalsta rīcībpolitikai ir nosacījums, lai visiem būtu pieejams karjeras atbalsts, tā veicinot sociālo iekļaušanu (Lifelong Guidance Policy..., 2012).

Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveide tiek nodrošināta, centralizēti izstrādājot un, izdodot metodiskos un informatīvos materiālus, kas līdztekus pieejami arī e-vidē (Karjeras atbalsts, 2020; Izmantojiet NVA e-pakalpojumus, 2020). Līdz ar to mērķauditorija ir plaša - pieejama ikvienam, kas interesējas par karjeras jautājumiem. Regulāra personāla izglītošana un atbalsta pasākumu īstenošanas izvērtēšana, saistošu lēmumu pieņemšana veicina sistēmas pilnveidi. Jau Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2007. – 2013. gadam, lai nodrošinātu darbaspēka sagatavošanu saskaņā ar darba tirgus pieprasījumu, kā viens no veicamajiem uzdevumiem bija pilnveidot karjeras attīstības atbalsta sistēmu, paredzot profesionālās orientācijas un karjeras konsultācijas iedzīvotājiem izglītības iestādēs un dzīves vietās (Latvijas Nacionālais attīstības..., 2006). Arī Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014. – 2020. gadam prioritātes “Cilvēka drošumspēja” rīcības virzienā “Kompetenču izglītība” iekļauta karjeras izglītības sistēmas nostiprināšana (Latvijas Nacionālais attīstības..., 2013).

Būtiski ir visām iesaistītajām pusēm sadarboties un saskaņot karjeras atbalsta politikas veidošanu tā, lai cilvēkiem tā būtu pieejama nepārtraukti visas dzīves garumā, kļūstot par vienu no cilvēkresursu attīstības iniciatīvām (Jaunzeme, 2017).

Karjeras atbalsta rezultātā ieguvējs ir gan katrs indivīds atsevišķi, gan sabiedrība kopumā, tā ietekmējot ekonomisko un sociālo vidi.

Secinājumi

- Oficiālajos dokumentos un teorētisku skatījumā *karjeras atbalsta* termina definējums būtiski neatšķiras, to raksturojot kā pasākumu vai darbību kopumu, kas indivīdam palīdz izzināt sevi, lai viņš pats pieņemtu lēmumu par nākotnes izvēli. Līdztekus tas ir nepārtraukts process cilvēka mūža garumā.
- Karjeras atbalsta sistēmā, kuru veido karjeras informācija, izglītība un konsultēšana, skolām visbūtiskākā un svarīgākā ir karjeras izglītība, kuras pamatā ir izglītojamā pašizpēte, karjeras iespēju izpēte un karjeras plānošana, vadīšana, pamatojoties uz skolēna izvēli.
- Latvijas Republikas likumdošana nosaka, ka izglītības iestādes vadītāja pienākums ir nodrošināt izglītojamajiem karjeras atbalstu, procesā iesaistot karjeras konsultantu un pārējos pedagogus. Pašlaik kā labākais risinājums valstī ir īstenotais ESF projekts “Karjeras atbalsts vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs”, kurš diemžēl nav pieejams visām skolām.
- Karjeras atbalsts jānodrošina vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs, bet tas netiek pieprasīts nedz interešu izglītībā, nedz profesionālās ievirzes izglītības programmās, kaut arī šo programmu akreditācijas procesā tas tiek vērtēts.

- Karjeras atbalsta sekmīgs rezultāts iespējams, sadarbojoties visām pusēm, t.i., gan likumdevējiem, gan izglītotājiem, gan darba devējiem, gan karjeras konsultantiem, gan cilvēkiem, kuriem karjeras atbalsts ir nepieciešams.

1.2. Karjeras attīstības teoriju raksturojums audzēkņu vajadzībām

Mācību līdzeklī aprakstītā karjeras atbalsta mērķauditorija ir izglītojamie vecumā no 13 līdz 16 gadiem, kuri mācās profesionālās ievirzes izglītības programmas “Vizuāli plastiskā māksla” 6. un 7. klasē, proti, mākslas skolu apmeklē iepriekšpēdējo vai pēdējo gadu (mākslas skolā profesionālās ievirzes izglītības programma ir licencēta kā septiņgadīga programma). Uzmanības centrā ir karjeras atbalsta programma minētajai mērķgrupai, aicinot skolēnus pēc pamatskolas un mākslas skolas absolvēšanas izvērtēt izvēles iespēju turpināt mācības kādā no mākslas un dizaina vidusskolām Latvijā.

Saskaņā ar D. Supera *profesionālās izvēles teoriju*, daļa šīs mērķauditorijas izglītojamo vēl atrodas dzīves cikla 1. posmā, proti, “Augšana un attīstība” – vecums līdz 14 gadiem, savukārt daļa jau 2. posmā “Pētīšana” (no 15 līdz 24 gadu vecumam). 1. posmā līdzās zinātkāres vajadzību attīstībai sākas arī pētnieciskā darbība. Izglītojamajiem šī posma beigās, t.i., 14 gadu vecumā rodas konkrētas intereses, kas var ietekmēt nākamās profesijas izvēli. 2. posmā tā jau ir daudz pamatīgāka, jo izglītojamo intereses ir izteiktākas, vajadzības – noteiktākas, viņi sāk vairāk sevi izzināt. Jaunietim ir jāsāk domāt par profesijas izvēli, pieņemt lēmumu. D. Supers norāda, ka pusaudzis vecumā no 14 gadiem spēj tikt galā ar profesionālās attīstības uzdevumiem: veidojas izpratne par savām interesēm, prasmēm un vērtībām. Viņš sāk plānot karjeras iespējas atbilstoši savai izpratnei (Super, 1957). Mācību līdzeklī aplūkojamā mērķgrupa ir pārejas periodā no pirmā uz otro posmu, kas apliecina tās izaugsmes iespējas, kad audzēknis sāk noskaidrot viņam interesējošās lietas, precizēt un izvirzīt nodarbošanās prioritātes. D. Supera teorijā uzsvars tiek likts arī uz dzīves lomu un dzīves telpu. Minētā mērķgrupa atbilst lomām - skolēns/students, dēls/meita, kā arī brīvā laika pavadītājs, jo katrā atsevišķā brīdī skolēnam var būt divas vai trīs lomas (Super, 1957). Kā mākslas skolas pēdējo klašu audzēknis - viņš ir skolēns, bet ģimenē, kas arī ietekmē turpmākās karjeras izvēli – dēls vai meita. Loma brīvā laika pavadītājs izpaužas, cik lielā mērā atpūtas laiku viņš velta mākslas izstāžu un pasākumu apmeklēšanai, kas arī ietekmē viņa turpmāko izvēli (tikšanās ar māksliniekiem, dizaineriem u.tml.). D. Supers ir veicis pētījumu par 14 gadus vecu pusaudzi, *nosakot, ka tieši šajā vecumā kā noteicošais faktors karjeras attīstībā ir profesionālo interešu veidošanās* (Libkovska, 2011, 47). Tādējādi D. Supera pētījumi pamato profesionālās orientācijas nepieciešamību.

Izstrādājot mācību līdzekli par mākslas skolu audzēkņu karjeras iespējām, autore uzskata, ka būtiska ir arī F. Pārsona kā *iezīmju un faktu teorijas* pamatlicēja karjeras konsultēšanas tehnika. F. Pārsons profesijas izvēli balstīja uz detalizētām zināšanām par sevi, darbu un spējām izdarīt izvēli starp daudzām izvēlēm. Viņš bija pirmais, kurš skaidroja profesionālās piemērotības vajadzību, jo, izvēloties īsto profesiju un tajā strādājot, pašam cilvēkam ir lielāks gandarījums, darbvietā - augstāka produktivitāte. Iezīmju un faktu teorijas pamatā ir cilvēka atbilstība konkrētai profesijai. Tādējādi viņš uzskatīja, ka jauniešiem jāveic plaša nodarbinātības jomas izpēte, lai neizvēlētos nejaušus amatus. Līdztekus liela loma ir karjeras-konsultantam, kurš rūpīgi veic konkrētā cilvēka izpēti, sniedz padomus. Tas savukārt jauniešos rada drošības sajūtu un veidojas apziņa, kurai profesijai viņš ir piemērots.

Saskaņā ar F. Pārsona teoriju ir sekojoši jauniešu profesionālās orientācijas virzieni:

- apjomīga informācija jauniešiem par profesijām un iespējām darba tirgū;

- jauniešu izpratnes veidošanās par viņu interesēm, spējām un citām personības īpašībām;
- individuālas profesionālās konsultācijas jauniešiem, kuras F. Pārsons min par ļoti būtiskām karjeras meklējumos (Parsons, 1909).

F. Pārsons izvirza septiņus posmus karjeras konsultantiem darbā ar klientu: personas dati, pašnovērtējums, izvēle un lēmums, padomdevēja analīze, iespējas izvēlētajā profesionālajā jomā, izziņa un padoms, vispārējās vajadzības. Par šiem jautājumiem jau var runāt vecumā no 14 gadiem, kad jauniešs apsver dažādas iespējas, kur tālāk mācīties pēc pamatskolas absolvēšanas, vai ir neziņa par savu nākotni (Parsons, 1909). Arī mākslas skolās ir jābūt karjeras konsultantiem, kas varētu palīdzēt 6. un 7. klases (jeb pēdējo klašu) audzēkņiem saprast, iedziļināties savā izvēlē, rezultātā pašiem izlemēt, kur tālāk mācīties. F. Pārsons uzmanību pievērš arī jauniešu personības un iegūto prasmju saskaņošanai ar talantiem. Zināmā mērā viņš izstrādāja talantu saskaņošanas pieeju. Mākslas skolu absolventiem tas ir svarīgs faktors, lai, turpinot mācības mākslas un dizaina vidusskolās, viņi attīstītu savu talantu, bet nevis to atstātu novārtā. Apzinoties savas spējas un talantus, jauniešs sekmīgāk var piemēlēt sev atbilstošāko profesiju. Karjeras konsultantam lieti noderētu F. Pārsona ieteiktā karjeras konsultēšanas tehnika, kas saistīta arī ar biogrāfiju lasīšanu, šajā gadījumā iedvesmojoties no slaveniem māksliniekiem, veiksmīgiem dizaineriem – izsekot viņu dzīves gaitai un panākumu atslēgai. Savukārt, lasot profesiju aprakstus, izglītojamie no tiešajiem avotiem gūtu skaidrību, kā strādā konkrētās profesijas pārstāvis. Mūsdienās šī tehnika netiek izmantota, kaut arī, pēc autores domām, ir atbalstāma un pielietojama. Pēdējo gadu laikā ir ieviesta t.s. ēnošana, kuru jau 1909. gadā R. Pārsons nosauca par darba procesu vērošanu, kas ir vērtīgs informācijas avots reālā vidē (Parsons, 1909).

E. Ginzbergas *attīstības teorijā*, kuras izstrādē darbojās pētnieku grupa: ekonomiste E. Ginzberga (E. Ginzberg), psihiatre S. Ginsburga (S. Ginsburg), sociologs S. Akselrada (S. Axelrad) un psihologs Dž. Herma (J. Herma), karjeras izvēle ir meklējumu ceļš starp savām vēlmēm un iespējām. Šajā teorijā profesijas skatītas no attīstības viedokļa: 1. posms, kas ir vecumā līdz 10 – 12 gadiem, ir fantazēšana, kur galvenā loma ir rotaļai. Līdz ar to pār realitāti dominē vēlēšanās. Mācību līdzekļa mērķgrupa atbilst 2. posmam, proti, izglītojamie no 12 - 16 gadiem, kad ir izmēģinājumu posms, kas palīdz saprast šī vecuma grupas intereses, spējas un prasmes. Šī vecumposma kā karjeras lēmuma pieņemšanas pakāpe ir eksperimentēšana - savu interešu, spēju un vērtību iepazīšana, meklējot atbildi uz jautājumu, kas patīk un kas nepatīk. Šajā pakāpē ir četri periodi: interešu attīstība, dotības, vērtību attīstība un pārejas periods. 14 līdz 16 gadu amplitūdā tās izpaužas dotībās: jaunieša spējas, prasmes un vērtību apziņa (Osipow, Fitzgerald, 1995). Šīs teorijas autori norāda, ka, runājot ar skolēniem, kuri gatavi mācīties vidusskolā, konsultanti ar viņiem var diskutēt par to, kas viņiem patīk un ko vēl gribētu darīt bez vidējās izglītības iegūšanas. Izglītojamos ietekmē viņa apkārtējā vide: ģimene, tuvinieki, plašsaziņas līdzekļi. Viņi ikdienā vēro vecāku un viņu draugu profesijas, sev uzdodot jautājumu, vai to man arī patīktu darīt. Iespējams, kādam ir vēlme kļūt par slavenu grafiķi vai dizaineru, taču viņi vēl nav spējīgi novērtēt nepieciešamo ieguldījumu, lai sasniegtu šo kvalitāti.

Saskaņā ar E. Ginzbergas teoriju (Ginzberg et al., 1951), konsultantu sarunām ar 13 un 14 gadu pusaudžiem ir lielāka iespējamība precīzāk novērtēt viņu spējas nekā pirms 2 gadiem, proti, 11 un 12 gadu vecumā. Šajā periodā viņi sāk domāt un vairāk analizēt, attiecinot uz sevi, spēj būt reālistiskāki. Pirms diviem gadiem viņi daudz mazāk uztraucās par to. Tomēr kopumā pusaudžiem ir grūti pieņemt lēmumu par savu tālāko izglītību, viņi nespēj novērtēt savas spējas līdz galam. Nereti vien ieklausās vecāku padomos. Līdz ar to vecāki pieņem lēmumu, kur viņa bērns mācīsies pēc 9. klases. Neizlēmīgi ir arī pusaudži vecumā no 15 līdz 16 gadiem, kaut arī

šajā vecumā viņiem būtu jāspēj sasniegt savus mērķus un vērtības, pieņemot lēmumu par karjeru. Pusaudži varētu nezināt, kā novērtēt savas intereses, spējas un vērtības, bet viņiem būtu jāsaprot, ka pašiem ir jāizdara izvēle, lai varētu iekļauties sarežģītajā pasaulē. Pozitīvi, ja jaunie cilvēki sāk meklēt atbildes arī uz tādiem jautājumiem, kas ir labāk, pelnīt daudz naudas vai strādāt sev patīkamu, bet ne tik labi apmaksātu darbu, vai palīdzēt citiem? Par savu ieguldījumu sabiedrībā pirms 2 gadiem viņi nebija domājuši. E. Ginzbergas karjeras izvēles procesa 2. posms kā izmēģinājumu posms tiek dalīts sīkāk:

- no 12 gadu vecuma dominē intereses;
- 13 – 14 gadu vecumā jau piemīt dotības;
- 15 – 16 gadu vecumā atklājas vērtības (Ginzberg, 1975).

E. Ginzberga norāda, lai izvēlētos profesiju, nepietiek tikai ar zināmo informāciju par sevi un profesiju, bet ir vajadzīga reāla mācību un darba pieredzes veidošana (darba izmēģinājumi), pēc kuras izvērtēšanas tiek pieņemts lēmums par karjeras izvēli. Nozīme ir gan indivīda bioloģisko, gan psiholoģisko, gan sociālekonomisko faktoru nozīmei karjeras attīstībā (Ginzberg et al., 1951).

Iepazīstoties ar vienu no *strukturālās teorijas* galvenajiem veidotājiem - K. Robertsu (Roberts, 1993) socioloģisko pieeju karjeras attīstībā, dominē svarīgākais atzinums – jaunieša profesijas izvēli nosaka ne vien viņš pats kā indivīds, bet arī ārējie faktori, kā, piemēram, sociālās noslāņošanās un darba saistības. Noteicošie faktori profesijas izvēlē ir ģimene jeb mājas, apkārtnē vide, skola, vienaudži un darba iespējas.

Jāteic, ka tajā ir daļa taisnības, jo arī mūsdienās izglītojamo ietekmē gan māja un apkārtnē vide, gan skola un vienaudži. Zināmā mērā karjeras izvēli nosaka arī sociālekonomiskie faktori, piemēram, jaunā cilvēka dzīvesvietas attālums līdz viņa plānotajai mācību iestādei, proti, brauciena izmaksas. To apliecina arī autore pētāmajā izglītības iestādē (Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā) veiktās aptaujas, kāpēc jaunieši no attāliem ciematiem nedodas mācīties uz mākslas un dizaina vidusskolām lielākajās pilsētās Latvijā, bet turpina apmeklēt mājām tuvākās skolas. Tas saistīts ar ceļa izdevumiem, dienesta viesnīcu apmaksu un mazākām mācību stipendijām Latvijas Republikas Kultūras ministrijas pakļautības profesionālās vidējās izglītības iestādēs, nekā tās ir Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas skolās. Ietekmē arī lauku vidusskolas, kuras vēlas noturēt izglītojamo pēc 9. klases vidusskolā, lai viņš neizvēlas citu mācību iestādi, par to piedāvājot vienreizējās stipendijas vai pabalstus. Kaut arī šī teorija tiek daudz kritizēta, jo tā nav vērsta uz izglītošanu, bet gan darba tirgu, tomēr darba autore uzskata, ka sociālekonomiskie faktori ietekmē jauniešu karjeras izvēli.

Vadošā Japānas pētnieka S. Fukuyama *racionālas profesijas izvēles teorijas* pamatā ir apmierinātība ar savu darbu, jo tad cilvēks spēj pilnībā realizēt savas iespējas un būt laimīgs. Saskaņā ar S. Fukuyama teoriju, indivīda profesijas izvēli ietekmē vairāki faktori: sabiedrība, personīgā rakstura faktori (noslieces, spējas, intereses un psihofizioloģiskās īpašības, izglītības līmenis un profesionālā sagatavotība), kā arī faktori saistīti ar kadru nepieciešamību tautsaimniecības nozarēs, ar profesiju prasību raksturu un cilvēka izglītību (Фукуяма, 1989). Indivīdam sevis izvērtēšana jau jāveic skolas laikā, tātad viņam jāapzinās un jāizanalizē savas rakstura īpašības un vēlmes, profesionālās spējas, intelektuālais līmenis, kā arī fiziskā sagatavotība. Lai veicinātu 12 - 14 gadus veco pusaudžu gatavību mērķtiecīgi izvēlēties savu profesionālo ceļu, profesors S. Fukuyama izstrādāja īpašu pārbaudi. Šo testu sauc par "F-testu" (Fukuyama-testu), lai novērtētu spēju izvēlēties profesiju, kura jau daudzās Japānas skolās tiek pielietota kopš 1950. gada. Pirmais princips, kas tiek uzskatīts par priekšnoteikumu profesijas izvēlei, ir spēja sevi analizēt. Pēc dziļa un visaptveroša pašnovērtējuma izglītojamajam vajadzētu pēc iespējas vairāk informācijas par profesijām, no

kurām viņš izvēlas sev atbilstošu. Pamatojoties uz šīs informācijas vākšanu, tiek pabeigta garīgā profesionālā izvēle, lai salīdzinātu informāciju par sevi un darba prasībām, rezultātā pieņemtu pareizo lēmumu (Фукяма, 1989). S. Fukuyama ieviesa praktiskus testus, kas nodrošina izvēles pārbaudi ar savu darba pieredzi, interesēm, spējām un personiskajām īpašībām reālos profesionālās darbības apstākļos. Tā Japānā katru gadu 7. un 9. klases skolēni piedalās dažādos darba veidos no 16 noteiktajām darba jomām (darba izmēģinājumi). Darbība reālā vidē palīdz noskaidrot īsto profesiju. Nenoliedzami tas būtu vērtīgi arī Latvijas kontekstā, kad jau pamatskolas laikā izglītojamie saskaņā ar minēto "F- testu" precīzāk uzzinātu par savu nākamo profesiju. Īpaši tas atvieglotu to jauniešu ikdienu, kuri ir neziņā par savu nākotnes profesiju. Būtu mazāks skaits to jauniešu, kuri pārtrauktu mācības 1. kursa laikā profesionālajās vidējās izglītības iestādēs. Tas attiecas arī uz mākslas un dizaina vidusskolām. Savukārt šīm skolām piesaistītu tos, kuri pēc 9. klases izlemj par labu vispārējās vidējās izglītības skolām, tā neattīstot savu māksliniecisko talantu un radošo darbību.

Mākslas skolas audzēkņu kontekstā ir vērts uzmanību pievērst arī amerikāņu psihologam Dž. Holandam (Holland, 1997), kurš piedāvā cilvēka un darba vides attiecību skaidrojošu teoriju. Iepazīstot Dž. Holanda teoriju, kuras pamatā ir darba vide un personības sešu tipu sistēma, iespējams noteikt piemērotākos darbības veidus sekmīgai personības pašrealizācijai. Lieti noder Dž. Holanda 1971. gadā izstrādātais tests, balstoties uz pieņēmumu, ka cilvēkus var iedalīt 6 grupās: praktiskais, izzinošais, mākslinieciskais, sociālais, uzņēmīgais un konvencionālais. Mākslas skolu izglītojamiem, kuru darbība saistās ar radošās profesijas karjeras iespējām, uzmanība tiek pievērsta mākslinieciskajam tipam, kaut arī ikvienā cilvēkā var atrast Dž. Holanda personības vairāku tipu iezīmes. Mākslinieciskajam tipam profesionālā virzība ir vērsta uz profesijām, kur nepieciešama nestandarta pieeja lietām un radoša domāšana. Tie ir cilvēki, kuri necieš noteikumus un rutīnu. Zināmā mērā tādi ir mākslas un dizaina jomas pārstāvji. Tādējādi izpildot Dž. Holanda testu, jaunieši, kuri domā vai kuriem ir piemērotas ar mākslu un dizaina saistītas profesijas (dizaineri, reklāmas speciālisti, apģērbu dizaina speciālisti u.tml.), pilnībā vai vismaz daļēji pieder pie mākslinieciskā tipa (Holland, 1997): mākslinieciskais tips (M) - tipa pārstāvji ir radoši savās idejās un darbos, viņiem patīk izpausties un īstenot inovatīvas aktivitātes tādās jomās kā mūzika, literatūra, tēlotājmāksla, deja, teātris. Viņiem piemīt mākslinieciskās prasmes. Šī tipa pārstāvji var būt mūziķi, gleznotāji, interjera dizaineri, modes mākslinieki, aktieri, dejotāji. Mākslinieciskais tips ir radošākais no visiem Dž. Holanda personības tipiem. Šī tipa pārstāvji ir pazīstami kā "radītāji" cilvēku vidū, savā ikdienā meklējot vidi, kurā var iepazīt un izpaust savu radošumu. Viņu rakturīgākās īpašības ir radošums, estētika, līdztekus viņi vēlas būt neatkarīgi, ir impulsīvi un jūtīgi. Līdz ar to darba izvēlē ir ļoti svarīgas personības iezīmes, kas palīdz noteikt, vai indivīds ir izdarījis īsto izvēli. Tas ir pamats veiksmīgas karjeras attīstībai.

Savukārt *karjeras izziņas teorijas* attīstītājs krievu zinātnieks J. Kļimovs (Климов, 1990) ir izstrādājis personības profesionālās virzības periodizāciju, kurai ir 3 stadijas. Mākslas skolu mērķgrupa pilnībā atbilst J. Kļimova klasifikācijas 1. stadijai - optācijai, proti, vecumam no 12 līdz 17 gadiem. Šim vecumposmam ir laiks gatavoties pārdomātai profesijas izvēlei. Izglītojamajam ir jāizvēlas izglītības iestāde, kura var būt arī profesionālā. Būtiskākais lēmumu pieņemšanas punkts ir izglītības virziena izvēle, tālāk sekojot konkrētai skolai. Tas nozīmē, ka iepriekš minētajā vecumā ir jāiepazīstas un jāizpēta informācija kā izziņas procesa svarīgākais elements. Tā pamatā ir arī paša izglītojamā atbilde uz jautājumu: kā indivīds pats sevi uztver un redz konkrētajā vietā. Izziņas procesā izglītojamais arī domā un apgūst lēmumu pieņemšanas prasmes. Tas apliecina, ka šajā vecumā jauniešiem sāk pieņemt lēmumus, neskatoties uz ārējiem faktoriem.

Secinājumi

- Mācību līdzekļa mērķgrupas izglītojamais pārsvarā ir indivīds, kurš sāk apzināties prasības, kas ir saistītas ar noteiktu profesiju un nepieciešamās izglītības izvēli, kā arī mēģina formulēt savas stiprās puses un to piemērotību savām interesēm un vērtībām.
- Izvēlētais karjeras attīstības teorijas kaut arī ar zināmām līdzībām, tomēr piedāvā savu konkrētu skatījumu, kā uzrunāt, informēt, izglīt, konsultēt un sadarboties ar izglītojamo, lai rezultātā viņš pieņemtu lēmumu par savas nākamās profesijas izvēli un ilgtermiņā sāktu domāt par savas karjeras attīstību.
- Karjeras lēmuma pieņemšanas pamatā ir informācija, kuru izglītojamais iegūst pats vai to sniedz, piemēram, karjeras konsultants. Taču apzināta lēmuma pieņemšanai ir nepieciešamas arī citas metodes, kā, piemēram, tikšanās ar profesiju pārstāvjiem, ēnošana, vērošana, darbu izmēģināšana, sevis izpēte ar testu palīdzību, diskusijas grupās.
- Joprojām izglītojamā, kurš sasniedzis 15 gadu vecumu, vietā tuvāko nākotni var ietekmēt vecāki, vienaudži, kaimiņi un vietējā sabiedrība. Ar šo situāciju ir jārēķinās arī karjeras konsultantam.
- Darba autore uzskata, ka mākslas skolas izglītojamiem zināmā mērā ir piemērotas visas iepriekš izvērtētās teorijas, taču viņiem ir būtiski izpētīt nodarbinātības jomu radošās industrijas tirgū, kas ir plaša un daudzveidīga. Daudziem izglītojamajiem nav pietiekošas informācijas par šīs jomas profesijām un to vietu darba tirgū. Tāpēc saistoša ir F. Pārsona iezīmju un faktu teorija. Darba autore piekrīt E. Ginzbergas teorijai, ka profesijas izvēlē vien ar informāciju par sevi un profesiju nepietiek, ir nepieciešama reāla mācību un darba pieredzes veidošana, ne vien apmeklējot izglītības iestādes un ēnojot uzņēmumos, bet regulāri iepazīstot un pat darbojoties šajā vidē.

1.3. Izglītojamo vecumposmu raksturojums karjeras atbalsta izvērtēšanā

Mākslas skolu 6. un 7. klases izglītojamie vecumā no 13 līdz 15 gadiem pieskaitāmi ir pie pusaudža vecuma. Šajā vecumā izdala 2 karjeras plānošanas posmus:

- spēju posms, kas izpaužas vecumā no 12 līdz 14 gadiem, kad pusaudzis sāk apzināties savu piemērotību noteiktām profesijām, ar tām saistīto izglītību izvēli;
- vērtību posmā vecumā no 14 līdz 15 gadiem pusaudzim sāk veidoties personīgā attieksme pret profesijām un to saikne ar viņa iekšējām vērtībām (Paszowska-Rogacz, 2010).

Kā viena no galvenajām pusaudžu personības attīstības iezīmēm ir nestabilitāte, kad ir vēlme būt neatkarīgam, sākas konflikti ar pedagogiem un vecākiem, rodas iekšējie pārdzīvojumi, kas izpaužas pretrunās (Kalvāns, 2018). Tas atspoguļojas arī neizlēmībā karjeras jautājumos. Postfreidisma pārstāvis un "Ego" psiholoģijas pamatlicējs E. Eriksons savās izdalītajās psihosociālās attīstības stadijās, norāda, ka cilvēks no 12 līdz 18 gadu vecumam atrodas agrās jaunības stadijā, kad viņš piedzīvo savu pirmo identitātes krīzi un bieži ir raksturīga nenoteiktība, t.sk. arī profesijas izvēlē (Eriksons, 1998). Taču tas šo jauno cilvēku mudina arī uz sava "Es" meklējumiem, sevi analizējot un meklējot sev vēlamo. Šajā stadijā viņš var justies arī apjucis un nevienam nevajadzīgs, ir neskaidrība par turpmāko izvēli, gatavs pieņemt pat negatīvo. Līdz ar to svarīgs ar pieaugušā atbalsts. Taču tas nedrīkst būt uzbāzīgs, bet gan ieteicamā formā, pielāgojoties izglītojamā domu gājienam. Te svarīgs ir pieaugušā piedāvājums, lai izglītojamajam tas būtu saistošs un viņam tajā brīdī pieņemams. E. Eriksons par centrālo personības elementu bērna personības attīstībā redz viņā esošo "Ego". Tas ir galvenais

virzītājspēks, kas cilvēka dzīves laikā arī mainās, neatkarīgi no viņa tautības un audzināšanas. Pusaudzim ir vēlme būt pieaugušam savā “Es” koncepcijā, kas izpaužas maksimālistmā: tagad un uzreiz, tūlīt vai nekad. Viņam ir svarīgs un reizē pretrunīgs pašvērtējums (Reņģe, 1999). Pretrunīgais pašvērtējums noliedz iespēju kaut ko sasniegt. Kā pozitīvais atspoguļojas - tieksme meklēt ideālo. V. Reņģe uzskata, ka sava ideālā meklējumos neiztikt bez dzīves skolotāja. Un bieži vien šajā vecumā tas tiek meklēts ārpus savas vides (Reņģe, 1999).

Par sava “Es” meklējumiem runā arī *psihiskās attīstības psihoanalītiskajā teorijā*, kurā Z. Freids kā pašu būtiskāko cilvēka uzvedības avotu uzsver zemapziņu un *libido*. Viņš norāda, ka cilvēks vecumā no 12 līdz 20 gadiem atrodas ģenitālajā stadijā, kad notiek sava “Es” meklējumi. “Es” izpaužas gan pagātnē, gan tagadnē, gan nākotnē, kas palīdz veidot personību vai arī rada mazvērtības kompleksus. Savas identitātes nostiprināšanai cilvēkam ir vajadzība pēc pašizziņas un aktivitātes, kas viņam palīdz pieņemt arī lēmumu par nākotnes profesiju. Līdztekus ir nepieciešams arī apkārtējo cilvēku atbalsts. Kā norāda Z. Freids, ja cilvēks sevi īsteno šajā stadijā, tad viņš izveidojas par personību ar ģenitālo rakstura tipu, un var sevi realizēt vienā no pamatjomām, t.sk. darbā (Freids, 2007). Tādējādi jau 14 – 16 gadu vecumā svarīgi turpināt izzināt savas spējas, darboties pie savas izpētes un saņemt atbalstu.

Savukārt individuālpsiholoģijas pamatlicējs A. Ādlers cilvēka personību uztver kā vienotu veselumu, nenodalot fizioloģisko no psiholoģiskā. Par vienlīdz būtisku viņš uzskata psihi apzināto un neapzināto pusi, taču kā galveno tieksmi neatzīst Z. Freida *libido*. A. Ādlers norāda, ka būtiska ir tieši neapzinātā puse, kura tiecas pēc pilnības un pārkuma. Cilvēks piedzimst vārgs un bezpalīdzīgs, viņš pārdzīvo nepilnvērtības sajūtu. Lai pārvarētu šīs sajūtas, tiecas uz pilnību, kas ir viņa galvenā motivācija. Tajā pašā laikā A. Ādlers norāda, ka personības pilnības sajūta nav iespējama. Rezultātā cilvēkam rodas nepilnības sajūta, un viņš turpina izzināt nezināmo, kas katram notiek individuāli. Liela loma ir viņu atkarībai no saviem vecākiem un dzimšanas kārtībai, proti, vecākais bērns zaudē savas privilēģijas, kad ģimenē piedzimst otrais bērns, kura attīstības tempu nosaka tieši vecākais brālis vai māsa. Līdz ar to viņa mērķi ir arī augstāki, viņa ir lielāks konkurences spars un ievērojamāki panākumi. Ģimenē jaunākā bērna pozīcija ir visapskaužamākā, jo viņu mīl visi, bet bieži nākas izmantot vecāko brāļu vai māsu mantas, tādā veidā viņu padarot atkarīgu no pārējiem. Līdz ar to bērnam rodas lielāka motivācija pārspēt pārējos. Tieši tāpēc viņi daudzās jomās ir labākie, arī cīnītāji (Adler, 1956). Tas vistiešāk ir saistīts ar viņu aizraušanos, kurās pusaudži gūst panākumus un rezultātus. Līdztekus tā viņi vairāk sāk izjust savu patstāvību. Šī mācību līdzekļa mērķauditorijas daļai tā ir intelektuāli estētiskā – māksla (zīmēšana, gleznošana, keramika), kas ir viens no pusaudžu aizraušanās veidiem (Кулагина, 1997). Padziļināta interese par sev tīkamu mācību priekšmetu vai nodarbi ir viens no veidiem, kā pusaudzim sevi iepazīst un, iespējams, arī pieņemt ar nākotnes karjeru saistītu lēmumu izglītības izvēlē. Tomēr jāatceras, ka aizraušanās ir ļoti stipras, bet reizē arī mainīgas. Tāpēc viens no pieaugušā cilvēka uzdevumiem ir palīdzēt pusaudzim saprast, cik šī aizraušanās viņam ir svarīga un noderīga.

Patības attīstība dispozicionālās teorijas pārstāvju teorijas pamatā ir katra indivīda patībai piemītošās noteiktas personīgas iezīmes jeb dispozīcijas, kuras ir atpazīstamas cilvēka izpausmēs un uzvedībā. No 12 līdz 16 gadu vecumam viņš atrodas propriatīvās tieksmes stadijā, kad veidojas cilvēka personība, kurai ir savi mērķi un domas par karjeras izvēli. Šajā vecumā cilvēks apzinās, ka spēj pats veidot savu personību kā veselumu, sāk domāt par dzīves jēgu un kļūst neatlaidīgāks (Evans, 1971). Tātad viņam ir lielāka interese par savu iekšējo pasauli, kas veicina pašizziņas padziļināšanos: griba saprast, kāds viņš ir tagad un kāds viņš gribētu būt nākotnē. Liela loma piemīt draugiem, kuri palīdz pusaudzim, jo viņi ir pusaudža spogulis jeb

notiek pusaudžu refleksija (Lerner, Steiberg, 2009). Jāteic, ka tieši pusaudža vecumā liela nozīme ir saskarsmei ar vienaudžiem, kuru domas viņiem ir tuvākas un saprotamākas.

Vairāku teoriju autori, pamatojoties uz saviem pētījumiem, iedala cilvēkus personības tipos, kas ir arī viens no veidiem, kas palīdz profesijas izvēlē. Piemēram, A. Ādlers uzskata, katram cilvēkam piemīt savs dzīves stils, tomēr iedala 4 tipos, pamatojoties uz aktivitātes pakāpi un sociālo interesi (vadošais tips, ņemošais tips, izvairīgais tips, sociāli lietderīgais tips). Savukārt Ē. Fromms, analizējot personības apkārtnes sociālās likumsakarības, *izdala 5 sociālā rakstura tipus: receptīvo, ekspluatējošo, uzkrājošo, tirgus, produktīvo* (Vorobjovs, 2002, 157). Tiek uzsvērtā personības attīstības atkarība no megasistēmas: socioloģiskās, politiskās, ekonomiskās, reliģiskās ietekmes un antropoloģiskajiem faktoriem, kas rodas eksistenciālā vajadzību un sociālā konteksta mijiedarbības rezultātā. Jāteic, ka, viņaprāt, nav “tīro” rakstura tipu. Lai uzzinātu, kādam tad īsti tipam konkrēts cilvēks pieder, noder testi, kas ir arī neatņemama sastāvdaļa karjeras atbalstā.

Kā atzīst Ē. Kalvāns, kopumā pusaudža “Es” koncepcija izveidojas aptuveni 15 gadu vecumā pēc ilgjiem sevis meklējumiem un personības izmaiņām (Kalvāns, 2018). Tātad tas ir īstais laiks, lai cilvēks apdomīgi pieņemtu pirmos patstāvīgos lēmumus. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka, neskatoties uz to, ka pusaudzim tuvāks ir vienaudža viedoklis, liela loma pusaudžu nākotnes virzībā saglabājas arī pieaugušajiem.

Darba autore atbalsta sekojošus priekšlikumus, kas ir jāievēro pieaugušam cilvēkam, lai palīdzētu pusaudzim pieņemt lēmumu karjeras plānošanā (Paszowska-Rogacz, 2010):

- dot laiku viņam izzināt savu personību un intereses;
- veidot savstarpējas uzticēšanās attiecības;
- atbalstīt viņa sasniegumus;
- palīdzēt pusaudzim izprast viņa identitāti;
- atbalstīt viņa izvēles un mērķi;
- iedrošināt nākamajiem soļiem;
- pieņemt viņa unikālo personību.

Secinājumi

- Tā kā darba autore visās apskatītajās cilvēka personības attīstības teorijās pamatā ir bērns un bērnība, tās var izmantot karjeras konsultanti, kas darbojas ar skolēniem un jauniešiem mākslas skolās.
- Arī mākslas skolās darbā ar pusaudžiem ir jāizvērtē viņu ietekmējošie faktori, vajadzības, individuālais stils. Tā kā mākslas skolas pārsvarā apmeklē radoši izglītojamie, viņi vairāk ir emocionāli, sevī un darbos mēģinot meklēt pat nerasniedzamo. Iespējams, līdz ar to neredz savu nākotni mākslā un dizainā, jo uzskata, ka nespēs konkurēt ar dižām personībām. Savukārt abstraktās domāšanas attīstība viņos palīdz veidot vēlmi dziļāk izprast dzīves procesus un domāt par karjeras jautājumiem. Ārēji izglītojamie visbiežāk ietekmē vienaudži, mākslas skolās arī pedagogi, kritizējot vai pretēji novērtējot viņu sasniegumus. Pozitīvās emocijas pusaudzim ir ļoti svarīgas, tās motivē darboties vēl sekmīgāk. Mākslas skolu kontekstā dominē arī ģimenes viedoklis, daudzi vecāki joprojām uzskata, ka mākslas un dizaina profesionālā vidējā izglītība nav pievilcīga, ka tā ir bez nākotnes perspektīvas. Tādējādi lieti noderētu arī karjeras konsultanta darbs ar vecākiem.
- Iekšējie un ārējie ietekmējošie faktori veido cilvēku tipus. Kaut arī katram teorijas autoram ir savs personību tipu iedalījums, tomēr ir saskatāmas zināmas līdzības. Mākslas skolu audzēkņi pārsvarā ir intraverti, izjūtas un pārdzīvojumus atspoguļojot savos darbos.

Viņi ir izvairīgie labā nozīmē, pat sabiedrībai sociāli lietderīgi, jo ar savu domu lidojumu un roku darbu sniedz emocijas pārējiem cilvēkiem. Dominē arī vadošie, kuri vēlas pierādīt, ka var būt veiksmīgi savas karjeras veidotāji mākslā un dizainā. Šie cilvēki visbiežāk izvēlas mācības mākslas un dizaina vidusskolā, diemžēl viņu nav daudz.

1.4. Komunikāciju teoriju pielietojums darbā ar audzēkņiem

Izmantojot komunikāciju teorijas, iespējams motivēt izglītojamos domāt par nākotnes karjeru mākslas un dizaina jomā, tā viņiem pamatīgāk izvērtējot savu darbību, rīcību, uzvedību, attieksmes, vajadzības un intereses. Motivēt iespējams, norādot uz profesionālu sasniegumiem, prestiža iegūšanu un savas labklājības nodrošināšanu. Caur komunikāciju iespējams palīdzēt atklāt un izprast sevi. Autore izstrādātās metodikas pamatā ir karjeras konsultanta darbs ar izglītojamajiem mazā formālā grupā, kura regulāri tiek mācību gada garumā konkrētā vietā un laikā, pēc vajadzības izmantojot arī tehnoloģijas. Grupā notiek izglītojamo komunikācija ar karjeras speciālistu un pieaicinātajiem mākslas, dizaina jomas profesionāļiem, jo viņiem ir pieredze un sasniegumi, lai dalītos savās pārdomās, izmantojot prezentācijas par savu darbību un karjeru (bet ne monologi), kā arī diskusijas. Nepieciešamības gadījumā darbs ar vecākiem.

Izglītojamais iespējams motivēt ar sarunas, proti, verbālās komunikācijas palīdzību, pievēršot uzmanību pusaudža personībai. Vispirms tā ir izziņas komunikācija – nepieciešamās informācijas sniegšana, inovāciju komentārs, tās ir sarunas un konsultācijas. Lai arī šajā vecumā vairums no pusaudžiem domā, ka paši labāk zina, ko grib, tiešās tikšanās un pozitīvās sarunas var atvērt pusaudzi, pat radot drošu pamatu par viņa vēlmju realizēšanu. Komunikācijai jābūt saprotamai, atbilstošai konkrētajai vecumgrupai, nepārprotamai un ticamai. Tad starp jauno cilvēku un karjeras konsultantu būs efektīva komunikācija. Tā kā pusaudžiem nepatīk autoritārs vadības stils, viņi vairāk jāiesaista, jārespektē un jāizturas kā pret līdzīgiem. Te noder demokrātiska sadarbība. Lietderīga ir grupas komunikācija, kurā nav liels dalībnieku skaits, līdz 15. Tā ir konkrētiem mērķiem un uzdevumiem izveidota formāla grupa. Iespējams, ka individuālās sarunās pusaudzis nespēs vai negribēs izteikt savu viedokli un atvērties. Savukārt grupā, kuru vadīs speciāli šim nolūkam piesaistīta harizmātiska mākslas un dizaina pasaules personība, ar diskusijas palīdzību būs iesaistīts katrs grupas loceklis. Tā būs pārliecinoša komunikācija, kas balstīta uz loģiku un jūtām (profesionālu prezentācijas, informācija no plašsaziņas līdzekļiem par viņu sasniegumiem). Iespējams, pat ekspresīvā komunikācija, kad tikšanās būs ar aizraujošiem māksliniekiem, kuriem pamatu deva tieši profesionālā vidējā mākslas un dizaina izglītība.

Grupas darbā būtiski ne vien verbālie, bet arī neverbālie elementi, cilvēkam vienam otru dzirdot un redzot, gribot pieskarties vai pretēji – attālināties. Tā var izpausties tiešā atgriezeniskā saite, īpaši tiekoties ar māksliniekiem, dizaineriem, kuri savam vizuālajam tēlam pievērš savdabīgu uzmanību, ar tā saucamo rozīnīti. Arī mākslas un dizaina darbu iepazīšanas procesā liela loma ir tieši neverbālajiem elementiem: iepazīt to caur sajūtām.

Tā kā šī mācību līdzekļa mērķgrupa ir paaudze, kas dzimusi no 2000. gada līdz 2015. gadam jeb Z paaudze, lieti noder saziņa ar digitālo tehnoloģiju palīdzību. Kā norāda Dr.paed., Mg.phil. Z. Rubene, internets jeb globālais tīmeklis ir ļoti ietekmējis starppersonu komunikāciju (Rubene, 2016). Izmantot šai mērķgrupai labi pazīstamo un saistošo saziņas veidu tiešo tikšanās reižu starplaikos, izveidojot grupu, uz kuru tiek sūtīta interesanta informācija no mākslas un dizaina pasaules, tiek veidots dialogs, izmantojot digitālās tehnoloģijas, šajā gadījumā – mobilo telefonu vai planšetdatoru.

D.J. Boma *domāšanas kā sistēmas teorijā* uzsverta doma kā process, kuram nepieciešama uzmanība. Domāšanas īpatnībām ļauj izpausties dialogs, kas līdztekus ir kā refleksija gan indivīdam atsevišķi, gan grupā. Dialogs ļauj izpētīt un saprast procesus, pārbaudīt pieņēmumus un uzskatus (Bohm, 1996). Tajā var dalīties ar savu un iegūt citu pieredzi. Dialoga izmantošana formālajā grupā mākslas skolā palīdzēs jauniešiem cilvēkiem saprast, vai viņi tiešām vēlas turpināt mācības mākslas un dizaina jomā, motivēs viņus to darīt un dos priekšstatu par savu nākotnes karjeru.

Komunikatīvās darbības teorijas (Jirgens Hābermāss) pamatā ir valoda, kurai komunikatīvajā darbībā ir jābūt saprotamai, patiesai un jāatbilst normu pareizībai saskaņā ar valodas likumiem (Habermas, 1990). Tā karjeras konsultanta vai pieaicinātā mākslas profesionāla izteikuma jēga ir nevis apstākļi, ka klausītājs uzzina runātāja domas vai nolūkus, bet gan klausītājam pašam ir jānonāk pie tādiem pašiem secinājumiem kā runātājam. Pamatā ir saprašanās ķēde starp runātāju un klausītāju. Lai runātājs racionāli motivētu klausītāju, tam sākotnēji jāskaidro nevis teiktā nozīme, bet jāiziet no pozīcijas, kas garantē procedurālu drošību un apliecina, ka rezultātus ir iespējams sasniegt.

P. Vatzlavika *mijiedarbības teorijas* viena no piecām aksiomām (ceturtā) komunikācijas izprašanai norāda: komunikācijā ir digitāli un analogi elementi. Tie ir divi pamata saziņas veidi, kas viens ar otru saistīti: digitālā (verbālā - valoda) komunikācija un analogā (neverbālā - žesti) komunikācija (Watzlawick, Beavin, Jackson, 2011). Līdz ar to komunikācijas procesā būtiski ir ne tikai vārdi, bet arī veids un intonācija, kādā tiek runāts. Mērķgrupas pārstāvis uzmanību pievēršīs arī runātāja (šajā gadījumā profesionālā mākslinieka, dizainera) ārējam izskatam, žestiem un kustībām.

Argumentācijas teorijas (pirmsākumi jau antīkajā filozofijā - Aristoteļa retorikā, 20. gadsimtā St. Tulmins) pamatā ir tāda informācija, kas pamato un apgalvo, atspēkojot pretargumentus. Tā ir vārdiska darbība, izmantojot vārdus un teikumus, lai pārspriestu un pamatotu (Toulmin, 2012). Teorija noder, lai pārliecinātu jauniešus, kurš vēl domā un nav īsti izlēmis savu nākotni. To var izmantot gan individuālās sarunās (arī ar vecākiem) karjeras speciālists, gan arī pieaicinātais profesionālais mākslinieks, dizainers, kuram ir pieredze (viņa rīcībā ir reāli fakti) un sasniegumi radošās industrijas tirgū. Tā var būt gan viņa prezentācija, gan rīkotā diskusija.

Sociālās apmaiņas teorija, kas paredz cilvēku savstarpējo attiecību principu: es – tev, tu – man, iesaka nepieciešamību pēc speciālista padoma (Meiere, Pētersone, 2015). Bērniem noder vecāku, arī skolotāju un šajā gadījumā karjeras speciālista un viņa programmā iesaistīto mākslas, dizaina profesionāļu padoms. Šī teorija pamato, ka cilvēks viens pats nespēj īstenot visus mērķus bez citu palīdzības.

Kognitīvās disonanses teorija (Leons Festindžers) izpaužas personas kognitīvajā (izziņas, priekšstata) struktūrā, kas pašā *indivīdā rada konfliktsituācijas starp diviem pieņēmumiem* (West, Turner, 2017). Salīdzinoši bieži tas vērojams mākslas skolu absolventu vidū, jo, no vienas puses, viņi vēlas turpināt mācīties mākslas un dizaina profesionālajā vidusskolā, no otras puses, vispārīzglītojošās skolas un vecāku, kā arī kopumā sabiedrības nostāja, ka labāk turpināt mācības 10. klasē vispārīzglītojošā vidusskolā, rada diskomforta sajūtu. Tā sabiedrības pieņēmumi un lauku skolu savtība (vēlēšanās jebkuriem līdzekļiem paturēt izglītojamus, lai netiktu slēgtā vietējā vidusskola) pusaudzī šo diskomfortu tikai palielina. Viņa uzdevums ir analizēt pieejamo informāciju par abām iespējām, izvēloties par labu vienai pārliecībai. Informēšana un konsultēšana ir karjeras speciālista uzdevums. Tādējādi ideāli, ja izglītojamajam ir pieejama šāda iespēja ne vien savā esošajā skolā, kur diemžēl arī karjeras konsultants āgūtē par palikšanu

vidusskolā, bet arī mākslas skolā. Tas palīdz jaunajam cilvēkam izvēlēties vienu no iespējām, kura viņam ir tuvāka un saistošāka. Šajā gadījumā jāpiemin arī *grupas šabloniskā domāšanas teorija*, kas konkrētajā gadījumā piemīt izglītojamo vecākiem, kuri dzīvo pēc ierasta parauga, bez radošās domāšanas. Lai neradītu konfliktsituācijas, piemēram, ar minētajām lauku skolām, savu bērnu vietā viņi pieņem neracionālus lēmumus. Rezultātā izglītojamais turpina mācības vidusskolā, neatfīstot savu talantu mākslas jomā. Arī šajā gadījumā palīgos var nākt karjeras konsultants, veicinot komunikāciju ar vecākiem. Tā nav tikai jaunas informācijas ieguve vecākiem, bet iespēja diskutēt, kāpēc viņa bērnam labāk izvēlēties profesionālo skolu.

Izvērtējot mākslas skolu audzēkņus, nākas saskarties ar gadījumiem, kad pašam izglītojamajam nav pārliecības, vai viņš vēlas darboties radošās industrijas jomā. Visbiežāk viņam trūkst konkrētas informācijas par mācību procesu mākslas un dizaina profesionālās vidējās izglītības iestādēs, izglītības programmu klāstu un iegūstamās specialitātes iespējām, jo izglītojamajam tā ir sveša vide (īpaši, ja mākslas skola atrodas pagastā, līdz tuvākajai mākslas un dizaina vidusskolai vismaz 50 km attālums). *Nenoteiktības mazināšanas teorijas* (Čārlzs Bergers, Ričards Kalabriss) pamatā ir *kontakta izveidošana*, lai iegūtu un apmainītos ar informāciju (West, Turner, 2017). Tas ir mākslas, dizaina profesionālās vidusskolas karjeras speciālista darbs: doties uz šīm mākslas skolām, iepazīties ar skolu beidzējiem, sarunās izziņāt viņu vēlnes. Komunikācijas procesā mazinās nedrošības sajūta par konkrēto lietu, jo pie jaunieša nonāk pamatinformācija, tikšanās reizēs - informācijas apmaiņa. Ja ir interese, tad tiek saskaņoti konkrēti plāni (kur un kā iespējams apgūt mākslu, dizainu profesionālā vidējā līmenī).

Secinājumi

- Mācību līdzekļa mērķauditorija ir pusaudzis, kuram raksturīga pāreja no konkrētās uz abstrakto domāšanu, veidojoties arī savai izpratnei un atbilstoši plānošanai par nākotnes karjeru.
- Rezultāta sasniegšanā ieteicams izmantot tās komunikācijas teorijas, kas motivē jauno cilvēku plānot sev saistošu karjeru un pašam nonākt pie izvēles (komunikatīvās darbības teorija, mijiedarbības teorija, sociālās apmaiņas teorija).
- Izglītojamais pats izvērtē un pieņem lēmumu (demokrātiskuma princips) un karjeras konsultants ir kā mērķgrupas pārstāvja virzītājs, kas veido šo vidi, kas palīdz iepazīt konkrēto jomu (mākslas un dizaina pasauli).
- Karjeras konsultanta un pusaudža tiešais kontakts un valoda ir kā instruments rezultāta sasniegšanai, starplaikos izmantojot arī jaunāko tehnoloģiju iespējas.
- Verbālā un neverbālā komunikācija veicina jaunā cilvēka domāšanas aktivizāciju, līdz ar to abas ir ļoti būtiskas.
- Plānotā rezultāta sasniegšanai izglītojamajiem ieteicams sadarboties, piedalīties aktivitātēs, mācīties darot, iesaistot prātu un veidojot savu zināšanu krātuvi.

Karjeras atbalsts kā darbības vai pasākumu kopums, kas sastāv no 3 elementiem: informācijas, karjeras izglītības un karjeras konsultēšanas, izglītojamajam palīdz veikt savu izvēli turpmākajā izglītībā vai darbā. Normatīvie akti un līdz šim veiktie pētījumi kultūrizglītībā pamato karjeras atbalsta nepieciešamu arī profesionālās ievirzes izglītības programmas "Vizuāli plastiskā māksla" jeb mākslas skolu pēdējo klašu izglītojamajiem, lai sniegtu viņiem iespēju iegūt zināšanas, prasmes un kompetences turpmākajā mākslas un dizaina izglītības izvēlē. Izpētītās un analizētās karjeras atbalsta teoriju zinātniskās atziņas ir pielietojamas karjeras atbalsta nodrošināšanā mākslas skolu audzēkņiem. Izvēlēta vecumposma raksturojums pamato atbilstoša karjeras atbalsta nodrošināšanu, izmantojot arī aktuālākās komunikāciju teorijas.

2. KARJERAS ATBALSTA PROGRAMMAS IZSTRĀDE

2.1. Karjeras atbalsts mākslas skolās Latvijā un Eiropas valstīs

Latvijā profesionālās kultūrizglītības sistēmu nodrošina valsts, pašvaldību un privātas izglītības iestādes, īstenojot profesionālās ievirzes, profesionālās vidējās un augstākās izglītības programmas. Kultūrizglītības iestādes sagatavo profesionālus māksliniekus, mūziķus, dejojājus, kultūras nozaru speciālistus un kultūrizglītības nozares pedagogiskos darbiniekus. Nozares politika ir Kultūras ministrijas kompetencē, tās realizēšanu koordinē Latvijas Nacionālais kultūras centrs (Kultūrizglītība, 2018).

Latvija ir viena no retajām valstīm, kura Eiropas Savienības telpā nodrošina kultūrizglītības pēctecību, sākot ar profesionālo ievirzi un beidzot ar augstāko izglītību.

Izpētot profesionālās izglītības pirmo posmu - profesionālās ievirzes izglītības iespējas, jāsecina, ka Latvijā to īsteno 210 vietās, proti, 107 pašvaldībās, tikai 12 pašvaldībās tā netiek piedāvāta. Tieši profesionālās ievirzes izglītību mākslā, kura īsteno licencētu un akreditētu izglītības programmu "Vizuāli plastiskā māksla" (klasifikatora kods 211 01), kas tiek saukta par mākslas skolu, var apgūt 102 izglītības iestādēs 135 īstenošanas adresēs Latvijā, jo iestādes veido arī savas filiāles (Kunda, Tjarve, Klāsons, 2018).

Ja mākslas skolu dibinātāji pārsvarā ir pašvaldības (vismaz 90 %), tad profesionālā vidējā kultūrizglītība tiek apgūta 10 Latvijas Republikas Kultūras ministrijas un 2 pašvaldību padotības mākslas, mūzikas un dejas vidusskolās (Kultūrizglītība, 2018).

Saskaņā ar Valsts Kultūrpolitikas pamatnostādnēm "Radošā Latvija 2014. - 2020. gadam" norādīts, ka kultūrizglītība sekmē cilvēku sociālās un komunikācijas prasmes, veicina sadarbību un vienotību sabiedrībā, saliedē un stiprina paaudzes (Kultūrpolitikas pamatnostādnēs..., 2014).

Šo mērķu sasniegšanai kultūrizglītības institūcijām būtiski ir nodrošināt izglītību talantīgiem jauniešiem, kuri pēc tam spēj īstenot valsts noteiktos uzstādījumus. Pagaidām šo problēmu risināt ierobežo kultūrizglītības iestādēs karjeras izglītībā un konsultēšanā iesaistīto cilvēku skaits, kas ir nepietiekams audzēkņu vajadzību un prasību apmierināšanai, kā arī konkrētas programmas trūkums. Izglītības iestādēs pārsvarā strādā pedagogi karjeras konsultanti uz nepilnu slodzi.

Ielūkojoties citu valstu pieredzē, jāteic, ka katrā valstī karjeras attīstības atbalsta sistēmu īsteno dažādi, bez vienotas pieejas, tomēr saskatāmas vairākas kopīgas tendences.

Mākslas un dizaina valstī Itālijā izglītības sistēma ir daudzveidīga, liela uzmanības tiek pievērsta saiknei starp skolām un kultūras iestādēm. Itālijā mākslas skolas tika izveidotas jau 13. gadsimtā, sākot ar glezniecības skolu Venēcijā. Valstī obligātā izglītība ir no 6 līdz 14 gadu vecumam. Pēc tam piecu gadu izglītību piedāvā vidusskolas klasiskā, zinātniskā, mākslinieciskā, tehniskā, aroda un skolotāju apmācība. Nākamā iespēja ir mācīties institūtā (institutu), kur ir pamatā praktiskā, tehniskā apmācība, lai izglītojamo sagatavotu darba tirgum, kā arī licejā (liceo), kas līdzīgs britu ģimnāzijai, iegūstot akadēmisko izglītību. Liceo Artistico nodrošina audzēkņu sagatavošanu tēlotājmākslas akadēmijai vai universitātei. Pēc otrā mācību gada izglītojamajiem ir divas iespējas: apmeklēt kursu, kas vajadzīgs uzņemšanai Tēlotājmākslas akadēmijā Florencē (Accademia di belle arti di Firenze), otra – kursu, lai iestātos Florences Universitātes Arhitektūras katedrā (Università degli Studi di Firenze

Dipartimento Architettura). Izglītojamajiem, kuri vēlas studēt kādā citā fakultātē, ir nepieciešams vēl viens gads. Savukārt Mākslas institūts (Istituto d'Arte) sagatavo amatniekus un pēc 3 gadu kursa viņiem piešķir mākslas maģistra diplomu (Diploma di Maestro d'Arte). Turpinot studijas vēl 2 gadus, iespējams iegūt lietīšķās mākslas meistara diplomu (Diploma di Maturita d'Arte Applicata) (Italy Overview, 2020).

Itālijā karjeras konsultanta loma ir pārējas posmā no pamatizglītības iegūšanas uz vidusskolu, kā arī uz darba tirgu. Izglītojamajiem vecumā no 14 līdz 19 gadiem karjeras atbalstu nodrošina skolotāji un skolu karjeras konsultanti, balstoties uz pašapziņu par personiskajām spējām, attieksmēm un cerībām. Saskaņā ar nacionālo likumdošanu, visām vidusskolām ir jānodrošina pāreja no skolas uz darbu. Itālijā nav konkrētu prasību cilvēkiem, kas drīkst strādāt par karjeras konsultantu. Tas tiek izvēlēts, pamatojoties uz profesionālo pieredzi, izglītības līmeni (diploms vai universitātes grāds) – pedagoga, sociologa, psihologa vai ekonomista izglītība (Guidance System in Italy, 2020).

Autore, vairākkārt pieredzes apmaiņas programmās apmeklējot mākslas skolas Itālijā un iepazīstoties ar tās izglītības sistēmu, secina, ka profesionālās ievirzes izglītība mākslā nav raksturīga šajā valstī. Darbojas interešu pulciņi, kā arī mākslas studijas.

Tāda pati situācija ir arī Spānijā (Guidance System in Spain, 2020). Tāpat kā Itālijā, Spānijā bērns uz skolu dodas no 6 gadu vecuma. No 12 līdz 16 gadu (7.–10. klase) vecumam iegūst pamatskolas un vidējo izglītību (Educación Secundaria), kas Latvijas uztverē vairāk ir kā pamatskola. Iegūtā izglītība dod tiesības stāties jebkurā vidusskolas ("Bachillerato") programmā, kas atbilst Lielbritānijas "A" līmeņiem 11. - 12. klašu programmu veidiem, t.sk. mācoties mākslu (mākslas vēsturi, tēlniecību, glezniecību) vai dabaszinātnes, inženierzinātnes, sociālās vai humanitārās zinātnes. Spānijā ir arī specializētās skolas mākslas (glezniecība, deja, mūzika, dizains) vai valodu apguvei, kas varētu būt līdzvērtīgas profesionālajām vidusskolām Latvijā. Spānijā karjeras konsultācijas veic pedagogi, psihologi vai psiho-pedagogi. Karjeras atbalsts vairāk ir saistīts ar jauniešu sociālo problēmu risināšanu. Tāpēc izglītības iestādes cieši sadarbojas ar vietējām pašvaldībām. Skolā ar karjeras jautājumiem vairāk nodarbojas klašu audzinātāji.

Savukārt Portugālē (Taveira, 2017), kur izglītības sistēma ir līdzīga Spānijai, galvenā loma ir karjeras konsultēšanai. Šie pakalpojumi tiek sniegti katrā skolā. To dara izglītības iestāžu psihologi, konsultāciju procesā iesaistot arī skolotājus un izglītojamo vecākus. Tiek nodrošinātas gan grupu, gan individuālās konsultācijas, skolēniem mācību vizītes pie darba devējiem, pieredzes apmaiņa un prakses, iespēja apmeklēt karjeras izstādes. Ir pieejami dažādi tiešsaistes rīki karjeras izglītības atbalstam. Konsultācijas tiek sniegtas gan vispārējās izglītības iestādēs, gan profesionālajās, interesentiem palīdzot jebkurā vecumā, lai sekmētu pāreju uz darba tirgu. Līdz ar to profesionālajās skolās mērķa grupa ir jaunieši un pieaugušie. Arī privātie uzņēmumi ir izveidojuši personāla vadības dienestus, kas piedāvā karjeras attīstības pakalpojumus, lai attīstītu un uzlabotu savu darbaspēku. 2009. gadā Portugālē tika nodibināta Karjeras attīstības asociācija (Associação Portuguesa para o Desenvolvimento da Carreira) (Associação Portuguesa..., 2020), kas valstī veicina dalību karjeras attīstības, orientācijas jomā un ar šiem jautājumiem saistīto pētniecību.

Arī Austrijas izglītības iestādēs obligāti ir jānodrošina karjeras konsultanta pakalpojumi. Jāteic, ka minētajā valstī jauniešiem ir pieejamas daudzas iespējas karjeras atbalstam skolas sistēmā un ārpus tās (psiholoģiskie konsultāciju centri, Valsts nodarbinātības dienests, sociālie partneri). Skolās pieejamos atbalsta pasākumus koordinē un pārbauda karjeras attīstības koordinators. Karjeras konsultācijas skolās balstās uz trim pilāriem: - karjeras izglītības nodarbības, ko nodrošina karjeras izglītības skolotāji bērniem

vecumā no 12 līdz 14 gadiem; -individuāla konsultēšana, ko sniedz konsultanti, kas atbalsta studentus lēmumu pieņemšanas procesā; - reālās dzīves piemēri (darba vietas un braucieni uz darba gadatirgiem), kas dod studentiem iespēju iegūt praktisku pieredzi. Šos pasākumus papildina skolu psiholoģiskās un izglītības konsultāciju dienesti, kas var piedāvāt specializētu palīdzību (Guidance System in Austria, 2020).

Arī Francijas visās skolās ir pieejami karjeras konsultanta pakalpojumi (Guidance System in France, 2020). Šis valsts sistēmai ir raksturīga liela informācijas un konsultāciju pakalpojumu daudzveidība. Pakalpojumi ir izstrādāti, ņemot vērā dažādas mērķa grupas, t.sk. arī skolēnus. Vērojama arī pakalpojumu veidu daudzveidība: individuālās konsultācijas, apmācības un informācijas sniegšana grupām. Konsultanti ir psihologi, skolotāji, sociālie darbinieki, piesaistot arī speciālistus no valsts, pašvaldību iestādēm un privāttuzņēmumiem. Liela loma tiek veltīta tālākizglītbai. Tieši informācijas un orientācijas centri darbojas ar mērķgrupām no vidusskolām, augstākajām izglītības iestādēm un tālākizglītības iestādēm. Aptuveni 17 % no trīsdesmit tūkstošiem cilvēku, kas nodarbināti karjeras vadībā un konsultācijās Francijā, ir psihologi.

Zviedrijas skolās karjeras attīstības atbalsta sistēmā par padomdevējiem strādā aptuveni 2000 cilvēku, vienlaikus to darot vairākās skolās. Tiek sniegtas gan individuālās, gan grupu konsultācijas. Karjeras izglītībā nav obligātu mācību, bet padomdevējiem ir nodarbinātas jeb informatīvas sesijas gan pamatskolās, gan vidusskolās, lai jaunietim ar profesijas izvēli nebūtu problēmu pēc 9. klases. Valstī turpinās darbs pie karjeras attīstības atbalsta integrēšanas mācību procesā (Guidance System in Sweden, 2020).

Dānijā - valstī, kurā izglītība ir viens no labklājības galvenajiem pīlāriem, mākslas izglītība tiek integrēta dažādos izglītības līmeņos (Guidance System in Denmark, 2020). Pamatizglītībā un vidējā izglītībā ir divu veidu kombinācija: integrēta mācību programma un atsevišķi mācību priekšmeti. Dānijas izglītība ir vērsta uz augstas kvalitātes izglītību visos līmeņos, lai nodrošinātu konkurētspēju mūsdienu globālajā sabiedrībā. Vispārējā vidējā izglītība domāta tiem, kas pretendē uz piekļūvi augstākajai izglītībai, profesionālā - strādātu noteiktā nozarē. Par pāreju no pamatzglītības uz vidējo izglītību rūpējās 53 neatkarīgi jauniešu konsultatīvie centri.

Pētot vairāku valstu izglītības sistēmu un pievēršot uzmanību mākslas izglītībai, autore izmantoja pieejamo literatūru, kā arī savu un RMDV pedagogu pieredzi ārpus Latvijas programmas Erasmus+ mobilitātes projektu ietvaros. Iegūtā informācija apliecina, ka daudzās valstīs Eiropā netiek nodrošināta mākslas izglītības pēctecība. Profesionālās ievirzes izglītība mākslā vēl tiek īstenota Lietuvā, taču šajā valstī vairs nav profesionālās vidējās izglītības mākslā, bet gan ir izveidotas mākslas koledžas un dizaina izglītības programmas tiek mācītas profesionālo vidējo izglītības iestāžu (tehnikumu) ietvaros.

Ja Latvijā pašlaik profesionālās ievirzes izglītības programmas ir pieprasītas, tad kultūrizglītībai profesionālā vidējā līmenī aizpildīt brīvās budžeta vietas izdodas, tikai pagarinot uzņemšanas laiku. Pirmajosursos arī vērojams atbīrums, kuru skolas pamato ar lielu slodzi, patstāvīguma un radošuma trūkumu audzēkņos, intereses mazināšanos par materiālu dizainu tehnoloģiju laikmetā. Vairāki gadījumi apliecina, ka izglītojamais, iestājies konkrētā izglītības programmā, pirms tam īsti nezinot par tās saturu (Kunda, Tjarve, Klāsons, 2018).

Darba autore piekrīt vairāku skolu vadībai, kas uzskata, ka mākslas un dizaina izglītība būtu pievilcīgāka, tām kļūstot par koledžām, kā tas bija pirms 20 gadiem Latvijā un pašlaik ir citās Eiropas Savienības valstīs.

Kultūrpolitikas pamatnostādņē 2014. - 2020. gadam "Radošā Latvija" dizaina stratēģijas sadaļā akcentēta arī duālās profesionālās izglītības sistēmas loma, kas efektīvā veidā varētu tuvināt profesionālo izglītību darba tirgus prasībām, jauniešu izglītību dalot starp valsti un darba devējiem (Latvijas dizaina stratēģija..., 2017).

Vācija, kas plaši pazīstama ar savu augstas kvalitātes profesionālo izglītību un apmācību sistēmu, jau vairāku gadu garumā īsteno duālo profesionālo izglītību, kuru izvēlas 65 % jauniešu, kas vēlas iegūt profesiju. Pirms 4 gadiem savu pieredzi Vācija sāka ieviest Itālijā, izveidojot abu valstu kopīgu ekspertu grupu atbilstošas politikas izstrādei un īstenojot 6 skolu sadarbības projektus, lai izglītojamie iegūtu jaunas kompetences un prasmes skolā un darba vietā (Vocational training in Italy, 2016).

Latvijā kopš 2012. gada dažas skolas mēģina piedāvāt duālo profesionālo izglītību, lai izglītojamie jau pirms skolas beigšanas saprastu, vai izvēlēta profesija viņus tiešām interesē, darba vidē balstīto mācību modeli, aizgūstot no Vācijas. Latvijas Darba devēju konfederācija ieviesa šajā jomā lielāko programmas Erasmus+ stratēģiskās partnerības projektu, lai rosinātu profesionālās vidējās izglītības iestādes, t.sk. arī mākslas un dizaina vidusskolas, aktīvāk izmantot šo iespēju, veicinot profesionālās izglītības prestižu (ES Projekti darba..., 2020)

Pētot kultūrizglītību Eiropā kopumā, jau 2006. gadā tika diskutēts par lielo spiedienu mākslas izglītībai, ko tā izjūt, lai spētu nodrošināt izglītojamajiem kvalitatīvu, konkurētspējīgu izglītību. Līdz ar to vairāku valstu pieredzes rezultātā sāka veidoties dažādi modeļi un pieejas mākslas izglītības mērķu izstrādei. Eiropas Savienības stratēģisko mērķu sasniegšanai, kur dominē labklājība, solidaritāte un drošība, svarīga loma ir kultūrai, kas var palīdzēt nodrošināt valstu lielāku līdzdalību starptautiskajā arēnā. Eiropas Savienībai ir unikāls uzdevums - Eiropā un visā pasaulē popularizēt Eiropas Savienības valstu kultūras bagātību un daudzveidību. Jaunā programma paredz atbalstīt nodarbinātību un izaugsmi kultūras un radošajās nozarēs, akcentējot mākslas un kultūras izglītību, uzlabojot atbilstošās prasmes un sekmējot inovācijas kultūrā (Strengthening European Identity..., 2017).

Eiropas Komisija, atsaucoties Eiropas Savienības līderu aicinājumiem, 2018. gada 22. maijā pieņēma priekšlikumu jaunai Eiropas kultūras darba kārtībai - vēl vairāk pastiprināt sadarbību kultūras jomā, caur izglītību apzināties, izprast un novērtēt kultūras mantojuma saglabāšanu un Eiropas identitātes izjūtas un kultūras attīstības veicināšanu starp Eiropas Savienības valstīm (Commission proposes ambitious..., 2018).

Secinājumi

- Latvija ir viena no nedaudzajām valstīm Eiropā, kura nodrošina pēctecību kultūrizglītībā no profesionālās ievirzes līdz augstākajai izglītībai. Taču šajā procesā vistrauslākā pāreja ir no profesionālās ievirzes uz profesionālo vidējo izglītību, jo turpināt mācības mākslas un dizaina vidusskolās izvēlas salīdzinoši mazs skaits profesionālās ievirzes izglītības programmu beidzēju, nesaskatot pievilcību šajās skolās.
- Latvijā arī mākslas un dizaina profesionālās vidējās izglītības iestādēs karjeras atbalstu nodrošina pedagogi karjeras konsultanti, galvenokārt strādājot tikai uz nepilnu slodzi. Mākslas, mūzikas, deju skolās šo pakalpojumu sniegšana nav obligāta, kaut arī tieši profesionālās ievirzes izglītības programmu audzēkņi ir tiešā mērķgrupa kultūrizglītības vidējā līmeņa skolām, jo viņiem jau ir pamatzināšanas un iegūtas prasmes.

- Eiropas citu valstu pieredze apliecina, ka katrā valstī karjeras atbalsts izglītojamajiem tiek sniegts dažādi, tomēr pastāv kopējās tendences. Daudzās valstīs pārsvarā vislielākā uzmanība šiem jautājumiem tiek veltīta izglītojamiem no 14 gadu vecuma – pārejas posmā uz vidējo izglītību un arī darba tirgu.
- Kultūrizglītība Eiropā regulāri ir meklējumu ceļos, lai nodrošinātu kvalitatīvu izglītību, līdz ar to būtisks ir karjeras atbalsts, kas var palīdzēt gan izglītojamiem, gan mācībspēkiem, gan šīs politikas veidotājiem izprast un ieviest veiksmīgākos piemērus, ar tiem daloties starptautiskā mērogā.

2.2. Konsultēšanas procesā izvēlēto metožu pamatojums

Karjeras konsultēšana tiek definēta kā sociālo pakalpojumu veids, kas klientam palīdz izprast savas spējas un situāciju, sniedz atbalstu piedāvāto iespēju pilnvērtīgākā izmantošanā, ietverot sekojošas darbības jomas: informācijas sniegšanu, izglītošanu un konsultēšanu (Amundsons, 2016).

Karjeras konsultācijas palīdz plānot karjeru, noteikt profesionālo piemērotību, veikt darba izmēģinājumus, apgūt darba meklēšanas un darbā noturēšanās prasmes. Mākslas skolu beidzējiem, kuri ir vai nu 8. vai 9. klašu skolēni vispārizglītojošajās skolās, ir vistiešākā saistība ar palīdzību karjeras plānošanā un profesionālās piemērotības noteikšanu.

Liela nozīme ir informācijas sniegšanai, īpaši mūsdienās, kad nemitīgi ienāk jauna informācija, tā papildinās, mainās, tās klāstam pieaugot. Informācija ir pamats, kurai karjeras konsultēšanā jābūt konkrētai un precīzai. Tādējādi konsultanta viens no svarīgākajiem uzdevumiem, sniedzot informāciju, ir koncentrēties uz svarīgāko un aktuālāko.

Kā zināms, atkarībā no izvirzītā mērķa, konsultēšanu var iedalīt 2 grupās. Šī darba saistībā tās mērķis ir palīdzēt mākslas skolu izglītojamajiem iepazīst un izvērtēt mākslas un dizaina vidusskolu piedāvājumu. Pēc formas konsultēšana ir individuāla, pāru un grupu (Ertelts, Šulcs, 2008). Uzmanību pievēršot grupu konsultācijām, jāpiemin to veidi:

- grupas informatīvā karjeras konsultācija, kuras laikā tiek sniegta informācija par izglītības piedāvājumu, profesijām un iespējām darba tirgū;
- grupas karjeras konsultācijas laikā tiek risinātas problēmas karjeras veidošanas procesā, pievēršot uzmanību izglītības iegūšanai, nepieciešamajām profesionālajām kompetencēm, izpētot to atbilstību darba tirgus prasībām.

Mācību līdzekļa ietvaros autore izmanto grupas karjeras konsultācijas, lai ne tikai izglītojamais iepazīstinātu ar situāciju radošās industrijas darba tirgū, profesiju klāstu un izglītības piedāvājumu, bet plašāk izpētītu radošās industrijas profesijām nepieciešamo izglītību, prasmes un kompetences, izglītības iespējas, aktualizējot un risinot soli pa solim valsts mēroga problēmu, kāds atbalsts ir nepieciešams mākslas skolu talantīgiem un perspektīviem absolventiem, lai viņi izvēlētos profesionālo vidējo izglītību mākslā un dizainā.

Būtiskākā grupas konsultēšanas priekšrocība ir laika taupīšana, jo vienlaikus tā notiek vairākiem izglītojamajiem, nekā individuālajā konsultācijā. Problēmu var radīt izglītojamo uzmanības noturēšana. Tāpēc karjeras konsultantam laikus jāizlemj, kāda konsultēšanas teorija būs ieviesta viņa darbā, atrodot arī auditorijai atbilstošākās un saistošākās metodes. Pastāv uzskats, ka konsultācijai nevajadzētu būt garākai par 45 minūtēm. Tādējādi, ja dienā paredzēta konsultācija, piemēram, 80 minūšu garumā, ir jābūt vismaz 5 minūšu pārtraukumam, konsultāciju sadalot pa 40 minūtēm. Analizējot pieejamo teorētisko literatūru

par karjeras konsultāciju veidiem, darba autore uzskata, ka pētāmajai mērķauditorijai atbilstoši ir R. Kočūna izdalītie sekojoši konsultāciju veidi:

- padomdošana,
- informējošā konsultācija,
- diagnosticējošā konsultācija,
- veidojošā un koriģējošā konsultācija (Кочюнас, 1999).

Padomdošana, kā viena no grupu konsultēšanas sastāvdaļām, klientiem palīdz uzzināt par informācijas iegūšanas veidiem problēmu risināšanā un personības izaugsmē, kā arī iesaka griezties pēc palīdzības pie cita speciālista, ja klienta problēma nav atrisināma karjeras konsultanta kompetencē.

Informējošā konsultācija noder darbā ar klientu, ja viņam nav vai arī ir ļoti maz informācijas gan par izglītības iespējām un profesijām, gan darba tirgu. Visbiežāk tie ir pusaudži, jaunieši un citi klienti, kam nav vai ir niecīga darba pieredze. Konsultācijās tiek sniegta informācija:

- par pamatprasībām, lai varētu strādāt noteiktā profesijā;
- par darba vietām organizācijās un iestādēs, kurās strādā šīs profesijas pārstāvji;
- par radniecīgām profesijām;
- par mācību iestādēm, kurās var apgūt izvēlēto profesiju;
- par darba tirgus pieprasījumu pēc šīs profesijas pārstāvjiem;
- par iespējām izvēlētajā profesijā darboties kā individuālā darbība veicējam vai darba devējam savā uzņēmumā (Ertelts, Šulcs, 2008).

Autore uzskata, ka mākslas skolu mērķgrupai atbilst šis konsultāciju veids, jo ir pietiekošs ieskaits informācijas klāstā, kuru var attīstīt ar dažādām metodēm. Tomēr lieti noder arī diagnosticējošā konsultācija, lai noteiktu klienta atbilstību konkrētai profesijai. Šādas konsultācijas laikā klientam ir iespējams:

- savas vēlmes salīdzināt ar reālajām iespējām;
- izvērtēt, no kādām profesijām būtu jāatsakās, ja klienta psihofizioloģiskās iespējas neatbilst profesijas prasībām;
- kā izveidot veiksmīgu individuālo darbības stilu;
- kādas prasmes, zināšanas un spējas, darbības paņēmienus un tehnikas attīstīt, lai nodrošinātu veiksmi karjerā (Ertelts, Šulcs, 2008).

Karjeras konsultants var palīdzēt izglītojamajam izzināt savas spējas atbilstoši vēlmēm, vajadzības gadījumā meklēt alternatīvus variantus.

Konsultāciju noslēguma posmā izmanto veidojošo un koriģējošo pieeju kā konsultācijas veidu. Klienta profesionālā atbilstība nereti atkarīga no viņa spējas adekvāti sevi novērtēt. Konsultants palīdz klientam saskatīt un apjaust dzīves perspektīvu saistībā ar izvēlēto karjeras ceļu, izprast, kā izvēlētajā profesijā saistīta ar viņa vērtību orientāciju, dzīves mērķiem un plāniem, materiālo labklājību, dzīvesveidu un darba apstākļiem.

Konsultēšanas procesā var izmantot dažādas teorētiskās pieejas, lai klientam sniegtās konsultācijas būtu rezultatīvas.

Primārais ir klients (autore darbā – izglītojamais). Neatkarīgi no konsultāciju formas viņam ir jābūt gatavam, svarīgam un vērtētam, kas uzlabo cilvēka pašsajūtu, viņš atveras konsultācijā ar konsultantu, nostiprinās viņa pašapziņu (Amundsons, 2016).

Liela loma ir arī konsultanta uzdotajiem jautājumiem. Sadarbību neveicina slēgtie jautājumi. Tiem ir jābūt atvērtiem jautājumiem, lai izglītojamais neatbildētu uz to vienā vai divos vārdos. Tā klients tiek iedrošināts runāt, piedomāt pie savas atbildes, lietot vārdu krājumu un rezultātā pats analizēt situāciju.

Konsultēšanas procesā palīdz pozitīva domāšana, virzoties uz uzstādītā mērķa sasniegšanu. Pozitīvi domājošie piesaista sabiedrību, jo ar šādiem cilvēkiem gribas un ir vieglāk komunicēt, tā ir vēlme atrasties viņiem līdzās, ar viņiem ir interesanti. Tāpēc starp konsultantu un grupu ir jābūt labvēlīgam noskaņojumam. Liela loma tieši ir karjeras konsultantam, kuram jāsekmē pozitīvā domāšana. Pozitīvajā psiholoģijā zinātnieki (Svence, 2009) atzīst, ka optimistiem ir lielāki iekšējie resursi – apņēmība, spēks un prasme saņemties un rast jaunu risinājumu, kā dzīvot tālāk. Pozitīvi domājošie spēj radīt jaunas lietas, kas darbojas un nes labumu citiem. Izglītojamo motivē pozitīvie stāsti. Tādējādi uz karjeras konsultēšanu aicinātajiem viesiem (profesiju pārstāvjiem), viņu naratīviem jābūt pozitīviem iedvesmas avotiem. Arī R.V. Pīvijs (Pīvijs, 2004) piedāvā mentoringa līdzdalību, proti, kad viens var mācīties no otra, kuram ir zināšanas un pieredze. Tas ir labais piemērs – paraugs. To apliecina arī M. Savicks (Savicks, 2017) par atdarināšanas cienīgiem piemēriem – cilvēkiem, kas ir paraugi citiem. Saistībā ar mākslas skolu izglītojamajiem te var minēt viņu tikšanās ar mākslas un dizaina vidusskolu absolventiem, kuri guvuši panākumus konkrētā jomā valsts vai pat pasaules mērogā, viņi var padalīties savā pieredzē, gan stāstot, diskutējot, gan audzēkņus iesaistot konkrētu darbu veikšanā. Arī te ir vajadzīga savstarpējā uzticēšanās, viņu priekšā nevar liekuļot. Konsultantam būt patiesam un īstam konsultēšanās attiecībās, bez nosacījumiem pozitīva attieksme un empātiska sapratne – K. Rodžersa konsultēšanas attiecību pamatnosacījumi iekļauti gandrīz visās konsultēšanas teorijās, kas atbilst arī kognitīvi biheiviorālajai teorijai (Rogers, 1980).

Līdztekus informācijas sniegšanai un diskusijai cilvēka uzmanību pastiprina vizuālie materiāli. Tie paspīlgtina izglītojamo uztveri, bieži vien vizuālais materiāls palīdz labāk atcerēties dzirdēto. I. Lemešonoka (Lemešonoka, 2017) savā promocijas darbā “Skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās vispārīzglītojošās skolas pedagoģiskajā procesā” atspoguļo datus, kas apliecina, ka skolēni lielākoties, proti, 65 %, ir kinestētiskā un vizuālā tipa pārstāvji. Tātad viņiem raksturīgs vizuālais uztveres veids, kustības, sajūtas un emocijas. Šī darba autores uztverē īpaši būtiski tas ir profesionālās ievirzes izglītības programmas “Vizuāli plastiskā māksla” izglītojamajiem, jo viņu praktiskās nodarbības ir saistītas ar dažādu materiālu izmantošanu, kā rezultātā caur sajūtām un emocijām top vizuālie darbi. Līdztekus viņi grib redzēt arī profesionālo mākslinieku vizualizētos darbus kā labos piemērus. I. Lemešonokas (Lemešonoka, 2017) aprakstītais mācīšanās teoriju pētījums atspoguļo līdzvērtīgu situāciju, proti, skolēni no mācību materiāla iegaumē, lasot tikai 10 %, klausoties – 20 %, redzot – 30 %, klausoties un redzot – 40 %, pārrunājot - 60 %, darbojoties – 80 %. Tas apliecina, ka konsultācijās vairāk uzmanība jāvelta darbībai, izglītojamo praktiskai iesaistei paredzēto aktivitāšu īstenošanā. Tā kā bez informācijas nevar iztikt, tai jābūt koncentrētai, viegli saprotamai un konkrētai. Saliekot vairākas metodes kopā, konsultācija būs dinamiska un interesanta. Tas vairāk svarīgi ir grupu konsultācijās, kad izglītojamo skaits sasniedz 10 audzēkņus, lai noturētu visu uzmanību, iesaistītu viņus darbībās. Praktiskā darbība tiek uzskatīta par vienu no rezultatīvākajām mācību metodēm, jo tā ietver praktisku darbību reālā vidē, kur izglītojamie var izmantot kustību funkcijas (Rinķis, 2007).

Sava veida vizuālais materiāls ir arī kartīšu izmantošana konsultāciju laikā. Tās dod iespēju karjeras konsultantam izdomāt dažādus uzdevumus. Starptautiskajā karjeras vadības rokasgrāmatā pieejams L. Goldmana skaidrojums, ka kartīšu šķirošanas metode atklāj individu, viņa reakciju, uztveri, zināšanas uzdevuma veikšanas procesā, proti, viņš zina vai nezina, ir ātrs

vai lēns, pārliecināts vai šaubīgs (Athanasou, van Esbroeck, 2008). Šī darba autore piekrīt, ka tā ir daudzpusīgi izmantojama metode, to var pielietot dažādās situācijā, uzzināt dalībnieku viedokļus un priekšlikumus. Tā top stāsti, kas palīdz pašiem izglītojamajiem apzināt savas vēlmes, veicinot dalībnieku sadarbību - sarunāšanos un saliedēšanu. Saskaņā ar M. Savicka teoriju, ar stāstu palīdzību cilvēki sakārto dzīvi, konstruē identitāti un izprot problēmas (Savicks, 2017). Tie var būt mazi stāstiņi, kuri laika gaitā apvienojas, izveidojot konkrētu naratīvu. Darba autore atbalsta M. Savicka teoriju - karjeras konsultēšanas procesā izmantoto naratīvo pieeju, jo tieši stāsti var palīdzēt sevis izprašanā, atklājot arī savas ieceres, par kurām cilvēks ikdienā neaizdomājas. Svarīgi ir runāt un stāstīt, vajadzības gadījumā savu stāstu pierakstīt, jo dažkārt prātīgāk ir lēmumu pieņemt nesteidzoties, bet iespējams, pēc sava stāsta kārtējās izlasīšanas.

Vairāki veiktie pētījumi apliecina par testu nozīmi karjera izvēles jautājumos, kad ir izmēramas vēlmes, intereses, iezīmes un spējas, tā nosakot cilvēka dotumus (Parsons, 1909; Rogers, 1951). Testēšana tiek pielietota visai bieži, aprēķinot dažādus rādītājus. V. Zelmenis testēšanas metodes pielietošanu saista ar iespēju mērķtiecīgi izzināt personības raksturu, individuālās, psihofizioloģiskās un citas īpašības (Zelmenis, 1991). Darba autore piekrīt tādām viedoklim, jo tests ne vien atspoguļo un pamato situāciju, bet ir saistošs jebkura vecuma mērķauditorijai. Tomēr to nevar uztvert kā vienīgo patiesību, pēc testa rezultātiem ir jāseko sarunai. Šajā ziņā, ja cilvēks negrib meklēt alternatīvas, viņš pēc viena testa izpildīšanas var pieņemt pat neapdomīgu lēmumu. Iespējams, ka pēc kāda laika viņa intereses var mainīties, kas nozīmē, būs citi rezultāti arī testā. Tādējādi pēc autores domām vērtīgs ir interešu tests, kas parāda jomas, kurās klients varētu meklēt savas iespējas.

Mūsdienu tehnoloģiju un informācijas pārpildītajā pasaulē svarīgi ir orientēties informācijas plūsmā, spēt to atlasīt un analizēt. Līdz ar to dabūt īsto informāciju tieši interneta resursos (kur tā aizvien biežāk tiek arī meklēta) ir ļoti vērtīga prasme. SVID analīze palīdz veikt konkrētās situācijas analīzi, šajā gadījumā izvērtējot izglītojamajam piemītošās stiprās un vājās puses, aplūkojot potenciālos draudus un iespējas mākslas un dizaina turpmākās izglītības izvēlē.

Visplašāk pielietotā metode - jautāšana noder gan konsultācijas sākumā, gan tās gaitā, gan noslēgumā. Vismaz 5 minūtes konsultācijas noslēgumā ir jāatstāj jautājumiem, lai karjeras konsultantam būtu pārlicība, ka izglītojamie ir sekojoši nodarbības gaitai, domājuši līdzīgi un sapratuši. Tā veidojas atgriezeniskās saites process, pašā konsultācijas noslēgumā dažos teikumos apkopojot nodarbībā izrunāto un rezumējot gūtās atziņas. Lieti noder tradicionālās prasmes kā pārfrāzēšana, lai uzsvērtu informācijas saturu. Lai pārliecinātos par pareizi saprasto, tiek izmantota arī precizēšana, un, lai apzinātos veiksmīgākos ieguvumus, tiek pielietota norādīšana uz stiprajām pusēm.

Secinājumi

- Informācijas sniegšana, konsultēšana un izglītošana ir būtisks pamats konsultēšanas procesā, lai mērķtiecīgi uzrunātu plānoto mērķauditoriju. Daudzveidīgu un pamatotu metožu (darbs grupās, diskusijas, kartīšu izmantošana, testēšana, tikšanās ar māksliniekkiem, pārrunas grupā) izmantošana veicina izvirzīto mērķu sasniegšanu.
- RMDV Mākslas skolas karjeras atbalsta programma paredz grupu konsultācijas - gan informējošās, gan diagnosticējošās, tajās ietverot optimālo izglītojamo skaitu, lai nodrošinātu visu izglītojamo iesaistīšanu.
- RMDV Mākslas skolā karjeras atbalsta īstenošanā izmantotas tādas konsultēšanas metodes, kas sekmē ne tikai izglītojamo pašizpēti, profesionālās piemērotības noteikšanu, karjeras plāna izstrādi, bet arī sniedz plašu ieskatu radošās industrijas pasaulē, pamatojoties uz konkrētiem piemēriem.

2.3. RMDV Mākslas skolas raksturojums

Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskola atrodas Baznīcas ielā 34 A, Rēzeknē. RMDV īsteno 18 licencētas un akreditētas četrgadīgās un divgadīgās profesionālās vidējās izglītības programmas (10 pamatskolu un 8 vidusskolu absolventiem) un septiņgadīgo profesionālās ievirzes izglītības programmu “Vizuāli plastiskā māksla”. Šo programmu jeb Mākslas skolu izglītojamie apmeklē pēcpusdienās pēc mācību stundām vispārējā izglītības iestādē. RMDV ir akreditēta uz 6 gadiem, līdz 2026. gada 1. aprīlim. Izglītības iestāde atrodas ģeogrāfiski izdevīgā vietā - Latgales centrā, jo no Rēzeknes līdz pārējām Latgales pilsētām ir vienāds attālums. Tādējādi profesionālajās vidējās izglītības programmās mācās izglītojamie no visa reģiona.

Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā 2019./2020. mācību gadā mācības uzsāka 418 izglītojamie, no tiem 272 audzēkņi profesionālās ievirzes izglītības programmā jeb Mākslas skolā, kas ir vairāk nekā puse no izglītības iestādes visiem izglītojamajiem. Tā kā ir diezgan liela interese par šo izglītības programmu, RMDV pirms 2 gadiem izveidoja arī 3 mācību punktus ārpus Rēzeknes: Gaigalavā, Kaunatā un Sakstagalā. Līdz ar to mākslas skolu apmeklē Rēzeknes pilsētas skolēni, aptuveni 20 % ir no Rēzeknes novada pagastiem.

Profesionālās ievirzes izglītības programmas “Vizuāli plastiskā māksla” jeb Mākslas skolas izglītības procesā audzēkņi iepazīst un apgūst mākslas vērtības, radoši darbojas daudzos vizuālās un lietišķās mākslas veidos, apgūst pamatus akadēmiskajā zīmēšanā un gleznošanā. Absolvējot profesionālās ievirzes izglītības programmu, izglītojamie iegūst sekojošas prasmes:

- viņiem ir izpratne par mākslas veidiem, žanriem, stilēm, tehnikām, to attīstību;
- strādā ar dažādiem materiāliem vizuālās un lietišķās mākslas veidos;
- īsteno mākslinieciskas idejas gan individuāli, gan darbojoties grupā;
- spēj praktiski izmantot apgūtos mākslas valodas pamatus, analizējot lietišķās mākslas, tēlotājmākslas un arhitektūras darbus.

Katru gadu mākslas skolu absolvē vidēji 28 izglītojamie, no kuriem aptuveni 17 % izvēlas turpināt mācības mākslas un dizaina vidusskolā, proti, iegūt profesionālo vidējo izglītību mākslā vai dizainā. 2017./2018. mācību gadā no RMDV Mākslas skolas 30 absolventiem Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā turpināja mācīties 5 izglītojamie, 2018./2019. mācību gadā no 26 tikai 4, 2019./2020. mācību gadā no 28 – tie bija 6 izglītojamie.

Līdzvērtīga situācija raksturīga Latvijā kopumā. Kā norādīts Latvijas Nacionālā kultūras centra pēdējā pasūtītajā pētījumā par Latvijas kultūrizglītību, valstī nav vienotas uzskaites sistēmas un līdz ar to drošu datu par izglītojamajiem, kuri pabeiguši profesionālo ievirzi kultūrizglītībā, turpina izglītību profesionālās vidējās kultūrizglītības līmenī. Pētījumā minēts, ka 14 % vecāku, kuru bērni ir absolvējuši profesionālās ievirzes kultūrizglītības iestādi, norāda, ka viņu bērni turpina mācīties kultūrizglītību profesionālā vidējā līmenī (Kunda, Tjarve, Klāsons, 2018). Nelielo pēctecību profesionālās vidējās kultūrizglītības iestādes skaidro ar audzēkņu *izdegšanu* jau profesionālās ievirzes līmenī, kā arī pavājo informācijas apriti starp profesionālās vidējās un profesionālās ievirzes izglītības programmām.

Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā atbalstu karjeras izglītībā, sākot ar 2017./2018. mācību gadu, nodrošina pedagogs karjeras konsultants, sadarbojoties ar izglītības programmu vadītājiem, grupu audzinātājiem, izglītojamo pašpārvaldi. Mērķis ir nodrošināt izglītojamiem pašizpēti, karjeras izpēti un karjeras plānošanu un vadīšanu nepieciešamo pamatzināšanu un prasmju apguvi, un radīt pamatu savlaicīgu, apzinātu un ar iespējām sabalansētu personīgo lēmumu pieņemšanai par savas turpmākās karjeras veidošanu. Mērķa īstenošanu sekmē rīkotie karjeras atbalsta pasākumi visa mācību gada garumā, pielietojot

dažādas metodes un formas: radošās darbnīcas, diskusijas, ekskursijas, lekcijas, vērošanu, tikšanos un ēnošanu. Karjeras atbalsta mēķgrupa ir ne tikai RMDV izglītojamie, bet arī citu izglītības iestāžu skolēni, lai sniegtu viņiem informāciju par iespējam mācīties Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā. Pārsvārā tie ir vispārizglītojošo skolu 8. un 9. klašu skolēni.

Galvenās darbības jomas RMDV karjeras izglītībā:

- radošo darbnīcu organizēšana citu skolu izglītojamajiem karjeras dienu un informācijas dienu ietvaros;
- ekskursiju rīkošana citu izglītības iestāžu skolēniem pa RMDV;
- RMDV pirmo kursu izglītojamo anketēšana, izvērtējot viņu motivāciju mācīties izvēlētajā skolā un adaptācijas norisi tajā;
- grupu konsultācijas;
- mācību ekskursiju un braucieni nodrošināšana RMDV izglītojamajiem;
- informācijas datu bāzes veidošana par RMDV absolventu gaitām;
- ar karjeras izglītību saistītās ārpusstundu aktivitātes skolā un ārpus tās.

Bibliotēkas lasītavā iespējams iepazīties ar dažādiem karjeras jautājumos noderīgiem materiāliem. Ar informāciju par iespējam iekļauties darba tirgū izglītojamie iepazīstas kvalifikācijas prakses laikā – uzņēmumos, mācību ekskursijās un citos pasākumos.

Izglītības iestāde nav iesaistīta ESF projektā “Karjeras atbalsts vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs”. Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā pedagogs karjeras konsultants ir latviešu valodas un literatūras skolotāja, kura, piesaistot RMDV audzēkņu pašpārvaldi un aktīvākos izglītojamos, īsteno iepriekš nosauktās galvenās jomas papildus pamatdarbam, saņemot piemaksu par karjeras konsultanta darbu 30 % apmērā no atalgojuma. RMDV trūkst karjeras konsultanta, kas būtu orientēts tieši darbam ar profesionālās ievirzes izglītības programmas “Vizuāli plastiskā māksla” audzēkņiem.

Latvijas mākslas un dizaina vidusskolās pēc pamatskolas absolvēšanas iestājas tikai neliela daļa to izglītojamo, kuri ir pabeiguši mākslas skolas profesionālās ievirzes izglītības programmu “Vizuāli plastiskā māksla”. Tieši šie absolventi ir vistiešākā mākslas un dizaina vidusskolu mērķauditorija, jo viņiem jau ir pamatzināšanas un prasmes nozarē.

2.4. Karjeras atbalsta programma RMDV Mākslas skolai

Profesionālā ievirzes izglītība tiek definēta kā sistematizēta zināšanu un prasmju apguve līdztekus pamatzglītības vai vidējās izglītības pakāpei, kas sniedz iespēju sagatavoties profesionālās izglītības ieguvei mākslā, kultūrā vai sportā virzienā (Izglītības likums, 1998). Līdz ar to profesionālās ievirzes izglītības mērķis ir nodrošināt izglītojamajiem iegūt pamatzināšanas un prasmes, lai viņi sekmīgi varētu turpināt mācības savā virzienā.

Izvērtējot situāciju profesionālās ievirzes kultūrizglītības programmās, pēdējo piecu gadu laikā izglītojamo skaits tajās ir pieaudzis vidēji par 7 %, izglītības programmā “Vizuāli plastiskā māksla” pat par 17 %. Taču pēc mākslas skolas beigšanas tikai 14 % turpina apgūt mākslu un dizainu profesionālā vidējā līmenī (Kultūrizglītība, 2018). Uzsākot analizēt situāciju Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolas Mākslas skolā, kas īsteno profesionālās ievirzes izglītības programmu “Vizuāli plastiskā māksla”, darba autore veica pilotpētījumu: pārrunas ar programmas vadītāju un pedagogiem, kā arī izglītojamo aptauju (Čekša-Ratniece, 2020). Pamatojoties uz veikto pētījumu, autore secināja, ka viens no būtiskākajiem iemesliem ir liels noslogojums mākslas skolas stundu laikā un uzdotie mājas darbi, kas jāveic paralēli

mājas darbiem vispārīzglītojošajā skolā. To apliecina arī valsts mērogā veiktais pētījums par kultūrizglītību Latvijā, norādot, ka daudzi izglītojamie nespēj savienot mācības profesionālās ievirzes kultūrizglītības iestādē ar vispārīzglītojošās skolas prasībām, ietekmē arī profesionālās ievirzes programmu ilgums, organizācija, saturs un metodes, kas rada ievērojamu slodzi audzēkņiem, un līdz ar to mācību pārtraukšanu mākslas un mūzikas skolās (Kunda, Tjarve, Klāsons, 2018).

Gandrīz vai puse no autores pilotpētījumā 28 aptaujātajiem izglītojamajiem atzina, ka viņiem nav pietiekošas informācijas par iespējām mācīties mākslu un dizainu profesionālā vidējā līmenī, taču labprāt to vēlētos uzzināt, noderētu arī karjeras konsultanta atbalsts (Čekša-Ratniece, 2020).

Izvērtējot RMDV Mākslas skolas izglītojamo atbildes, viņu vēlmes, programmas vadības un pedagogu ieteikumus, kā arī zinātnisko literatūru, darba autore izstrādāja programmu karjeras atbalstam mākslas skolu audzēkņiem profesionālās vidējās mākslas un dizaina izglītības izvēlē. Programma domāta tieši mākslas skolu pēdējo klašu izglītojamajiem.

Programmas mērķis - nodrošināt karjeras atbalstu mākslas skolu audzēkņiem profesionālās vidējās mākslas un dizaina izglītības izvēlē.

Tā kā profesionālās ievirzes izglītības programmas izglītojamajiem karjeras izglītība jau ir vispārīzglītojošā skolā, tad šī programma ir izstrādāta konkrētam mērķim. Ja pirmās divas nodarbības veltītas karjeras jautājumiem un pašizpētei, par pamatu ņemot radošu cilvēku, tad pārējās nodarbības ir pilnībā saistītas ar radošās industrijas nozari.

Mērķgrupa – Mākslas skolu 6. un 7. klašu talantīgākie izglītojamie (vispārējās izglītības mācību iestādēs viņi ir 8. - 9. klasē, proti, vecums 14 – 16 gadi). Pieteikšanās dalībai nodarbību ciklā ir brīvprātīga, par šo iespēju informējot arī vecākus (aizbildņus), apmeklējums – ieteicams un tas ir saskaņots ar vecākiem (aizbildņiem). Kaut arī nodarbību cikls ir brīvprātīgs, tomēr tas nodrošina sistematizētu, noteiktai mērķauditorijai adresētu saturu, zināšanu un prasmju apguvi, kā arī attieksmju veidošanu un plānotos rezultātus. Nodarbību cikls tiek īstenots mācību gada garumā, nodrošinot katru mēnesi pa vienai vai divām nodarbībām. Vienā grupā plānots iesaistīt līdz 15 cilvēkiem.

Programmas uzdevumi

1. Palīdzēt izglītojamajiem pašattīstīties: iepazīt sevi, izvērtēt, izprast stiprās un vājās puses un apzināt savas iespējas kā radošam cilvēkam.
2. Motivēt un palīdzēt izglītojamajiem izpētīt dažādas karjeras iespējas radošās industrijas pasaulē: iepazīt profesijas un piemērus karjeras izveidē, izprast karjeras saistību ar darba tirgu, uzzināt turpmākās izglītības darba tirgus iespējas kā darbiniekam un darba devējam, gūt ieskatu darbības pieredzē, izvērtēt sev piemērotākos variantus, to atbilstību savām iespējām, prasmēm un spēt sevi analizēt.
3. Palīdzēt izglītojamajiem plānot un vadīt savu karjeru radošās pasaules kontekstā: izvērtēt savas intereses, prasmes un talantus savu attīstības vajadzību noteikšanā, pilnveidot zināšanas un prasmes radošās karjeras izveidē, apzināt informācijas ieguves un konsultēšanas iespējas, palīdzēt veidot karjeras plānu.

Nodarbību cikls sastāv no 10 nodarbībām, kuras savā starpā ir saistītas, katrai paredzētas 2 stundas. Karjeras atbalsta pasākumu plāna īstenošanā **izmantotās metodes**: minilekcija, individuālais darbs, tests, pārrunas grupā, individuālais darbs, prezentācija, prāta vētra, filmas skatīšanās, prognoze, tikšanās, intervija, eseja, ekskursija, vērošana, patstāvīgais darbs, SVID analīze, lomu spēles, darbs pāros.

Karjeras atbalsta programmas tematisko plānu skatīt 2.1. tabulā. Programmas pilnu nodarbību aprakstu skatīt pielikumā.

2.1. tabula

Karjeras atbalsta programmas tematiskais plāns

Nr.	Tēma	Mērķis	Saturs
1.	Arī radošajā pasaulē katrs pats savas karjeras veidotājs	Veicināt izglītojamo izpratni par karjeras plānošanu un tās nozīmi radoša cilvēka dzīvē	Karjera, tās izvēle, karjeras atbalsts radošiem cilvēkiem
2.	Sevis iepazīšana karjeras plānošanas uzsākšanā – cik es esmu radošs	Motivēt izglītojamos sevis izzināšanai un profesionālo vēlmju noskaidrošanai	Pašizpēte – karjeras sākums
3.	Radošās industrijas profesiju daudzveidība	Veicināt izglītojamo izpratni par karjeras iespējām radošās industrijas darba tirgū	Radošās industrijas profesijas, to daudzveidība, prestižs un pievilcība
4.	Karjeras iespējas glezniecībā	Sekmēt izglītojamo izpratni par ilustratora, gleznotāja karjeras izaugsmes iespējām	Ilustratora, gleznotāja, profesijas iepazīšana
5.	Karjeras iespējas modes dizainā	Sekmēt izglītojamo izpratni par modes dizainera karjeras izaugsmes iespējām	Modes dizainera profesijas iepazīšana
6.	Karjeras iespējas restaurācijā	Sekmēt izglītojamo izpratni par restauratora asistenta karjeras izaugsmes iespējām	Restauratora asistenta profesijas iepazīšana
7.	Karjeras iespējas reklāmas dizainā	Sekmēt izglītojamo izpratni par reklāmas dizainera karjeras izaugsmes iespējām	Reklāmas dizainera profesijas iepazīšana
8.	Karjeras iespējas fotogrāfa darbā	Sekmēt izglītojamo izpratni par fotogrāfa (foto dizaina speciālista) karjeras izaugsmes iespējām	Fotogrāfa profesijas iepazīšana
9.	Profesionālā vidējā izglītība mākslā un dizainā	Pilnveidot izglītojamo zināšanas par iespējām apgūt mākslu un dizainu profesionālās vidējās izglītības līmenī, atrodot sev atbilstošāko mācību iestādi	Mākslas un dizaina profesionālās vidējās izglītības iespēju izpēte Latvijā
10.	Ko var darīt pēc profesionālās vidējās izglītības iegūšanas	Veicināt izglītojamo izpratni par darba iespējām un karjeras izaugsmi radošās industrijas darba tirgū	Karjeras izvēles iespējas pēc mākslas un dizaina vidusskolas absolvēšanas - radošās industrijas darba tirgus vai studijas augstākajās izglītības iestādēs

Programmas īstenošanas plānotie rezultāti

Zināšanas – spēj orientēties ar mākslu un dizainu saistīto profesiju karjeras piedāvājumā.

Prasmes – spēj pašizpētīt savas intereses un talantus, pielietot metodes savas karjeras plānošanai un izvēlei, izvērtēt mākslas un dizaina profesionālo vidējo mācību iestāžu piemērotību savas karjeras attīstībai.

Kompetences – spēj plānot un izvēlēties savu turpmāko izglītības un karjeras ceļu, spēj pieņemt karjeras lēmumus.

Izglītojamo sasniegumi karjeras atbalstā tiks vērtēti bezatzīmju vērtēšanas sistēmā, katras nodarbības noslēgumā daloties pārdomās gan izglītojamajiem, gan karjeras konsultantam. Nodarbību cikla beigās izglītojamie aizpilda aptauju par saviem ieguvumiem (zināšanām, prasmēm, iemaņām) nodarbību laikā, norādot arī ieteikumus. Karjeras konsultants ar rezultātiem iepazīstina vecākus (aizbildņus). Katru mācību gadu programma tiek pārskatīta un pilnveidota, piemēram, iepazīstot citas mākslas un dizaina nozares profesijas vai dodoties ekskursijās uz citām vietām.

Aprobācijas rezultāti

Autores pētījums (Čekša-Ratniece, 2020) par izstrādāto un aprobēto programmu karjeras atbalstam apliecina izglītojamo atbalstu šādas programmas vajadzībai mākslas skolā (30 no 36 respondentiem) un karjeras konsultanta nepieciešamību (29 no 36 respondentiem), kura uzdevums ir palīdzēt audzēkņiem iegūt zināšanas, attīstīt prasmes un kompetences saistībā ar radošo pasauli. Programmai tika veikts ekspertnovērtējums, kas apliecina, ka autores izstrādātā programma ir atbilstoša un ieviešama mākslas skolu 6.–7. klases audzēkņiem, lai viņiem palīdzētu pašattīstīties, motivētu viņus izpētīt dažādas karjeras iespējas, kā arī plānot un vadīt savu karjeru radošās pasaules kontekstā un pieņemt pārdomātus lēmumus izglītības izvēlē.

Secinājumi

- Karjeras atbalsta programma izstrādāta konkrētai mērķgrupai – mākslas skolu talantīgākajiem izglītojamajiem izvirzītā mērķa sasniegšanai, ievērojot vecumposmu intereses un vajadzības.
- Programmas uzdevumi palīdz izglītojamajiem pašattīstīties, motivē viņus izpētīt dažādas karjeras iespējas radošās industrijas pasaulē, kā arī palīdz izglītojamajiem veikt izvēli, plānot un vadīt savu karjeru radošās pasaules kontekstā.
- Nodarbību ciklā pielietotās metodes ir daudzveidīgas, piemēram, tikšanās, intervijas, vērošanas, lomu spēles, kas sekmē izglītojamo jaunu zināšanu ieguvu un prasmju attīstīšanu radošās pasaules izpētē.
- Nodarbību saturs nodrošina izglītojamajiem apzināt radošās industrijas pasauli, no sevis izzināšanas līdz darba tirgus iespējām.
- Kaut arī karjeras atbalsta programmā iekļauto nodarbību cikla apmeklējums ir brīvprātīgs, aicinājums mākslas skolas pēdējo klašu izglītojamajiem un viņu vecākiem izvērtēt piedāvāto iespēju, lai plānotā mērķgrupa iegūtu plašāku un daudzveidīgāku skatījumu par karjeras iespējām radošās industrijas tirgū, sākot ar profesionālo izglītību līdz darba tirgum.

Karjeras atbalsta programma mākslas skolu talantīgākajiem izglītojamajiem izstrādāta, pamatojoties uz esošās problēmas izpēti Latvijā un citu valstu pieredzi. Programma ir paredzēta konkrētai mērķgrupai, lai sniegtu tai izvēles iespējas profesionālajā vidējā mākslas un dizaina izglītībā. Nodarbību īstenošanai izmantotās daudzveidīgās konsultēšanas metodes ir pamatotas un atbilstošas nodarbībās izvirzīto mērķu sasniegšanai. Programma karjeras atbalsta nodrošināšanai mākslas skolu izglītojamajiem ir vērsta uz tās īstenošanu konkrētās vietās.

SECINĀJUMI

1. Karjeras atbalstu kā darbību vai pasākumu kopumu, kurā ietverta informācija, karjeras izglītība un karjeras konsultēšana, saskaņā ar Latvijas likumdošanu, izglītības iestādēs jānodrošina to vadītājiem. Arī mākslas skolām, kuras īsteno profesionālās ievirzes izglītības programmu “Vizuāli plastiskā māksla”, viens no kritērijiem to novērtēšanas procesā ir atbalsts karjeras izglītībā. Taču Karjeras izglītības īstenošanas plānā 2015. – 2020. gadam ir iekļautas vispārējās un profesionālās izglītības iestādes, līdz ar to profesionālās ievirzes izglītības programmu īstenošanai pašiem ir jāparūpējas par karjeras atbalstu audzēkņiem.
2. Pamatojoties uz karjeras attīstības teorijām, izglītojamajam no 14 gadu vecuma jāsaņem gatavoties pārdomātai profesijas izvēlei (D. Supers), izvērtēt profesionālo piemērotību (F. Pārsons), saskatīt saikni starp vēlmēm un realitāti (E. Ginzberga), iepazīt darbību reālajā vidē (H. Fukuyama). Tieši šī vecuma audzēkņi ir mākslas skolu pēdējo klašu izglītojamie, kuriem ir jānodrošina iespēja uzzināt, izvērtēt un pieņemt lēmumu mākslas un dizaina izglītības izvēlē.
3. Profesionālā ievirzes programma “Vizuāli plastiskā māksla” tiek īstenota 102 mākslas skolās 135 īstenošanas adresēs Latvijā, pēdējo piecu gadu laikā izglītojamo skaitam pieaugot par 17 %. Taču vidēji tikai 14 % mākslas skolu absolventu turpina apgūt mākslu un dizainu profesionālā vidējā līmenī. Saskaņā ar valsts mērogā veiktajiem pētījumiem, kultūrizglītības iestāžu vadības sniegto informāciju un darba autores veikto pētījumu kā iemesli tiek nosaukti audzēkņu lielā slodze mākslas skolā, kā arī vājā sadarbība starp profesionālās ievirzes un profesionālās vidējās izglītības skolām, t.sk. informācijas un karjeras konsultantu trūkums.
4. Tā kā atbilstoši vecumposma iezīmēm tieši izglītojamie vecumā no 14 līdz 15 gadiem, kuri mācās mākslas skolas pēdējās klasēs, sāk interesēties par nākotnes izglītību, mēģina formulēt savas stiprās puses un piemērotību interesēm un vērtībām arī radošo nozaru kontekstā, taču tajā pašā laikā viņi vēl šaubās par savām vēlmēm, ir vajadzīga programma karjeras atbalstam, pielietojot atbilstošas komunikāciju teorijas (komunikatīvās darbības teorija, argumentācijas teorija, sociālās apmaiņas teorija) un konsultēšanas metodes (diskusija, testēšana, darbs grupās), lai tās īstenošanas rezultātā izglītojamais iegūtu zināšanas, prasmes un kompetences turpmākās mākslas un dizaina izglītības izvēlē.
5. Karjeras atbalsta programma audzēkņos veicina izpratni par izglītības iespējām mākslā un dizainā un radošām profesijām, kā arī palīdz izziņāt un iepazīt sevi, izvērtēt savu atbilstību piedāvātajām iespējām mākslā un dizainā, kā arī visiem izglītojamajiem ir pietiekama informācija par iespējām mācīties mākslu un dizainu vidējā līmenī, tā atrisinot informācijas trūkuma jautājumu.
6. Karjeras konsultants kā profesionāls karjeras atbalsta sniedzējs ir vitāli nepieciešams mākslas skolu audzēkņiem, lai veicinātu viņu pārliecību par savām stiprajām pusēm un stiprinātu audzēkņu patstāvību sava dzīves scenārija noteikšanā.
7. Profesionāli veikta karjeras atbalsta rezultātā ieguvēji ir visi - gan katrs mākslas skolas audzēknis atsevišķi, gan sabiedrība kopumā, jo tiek veicināta ne tikai katra indivīda izaugsme, bet arī valsts ekonomikas attīstība.

BIBLIOGRĀFIJA

1. Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler: A systematic presentation of selection from his writings*. New York: Basic Books.
2. Amundsons, N. (2016). *Aktīvā klausīšanās. Esība un darbība karjeras konsultēšanā* (4. izd.). Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no https://viaa.gov.lv/library/files/original/Amundsen_Aktiva_iesaistisanas.pdf
3. Arnold, J. (1997). *Managing Careers into 21st Century*. SAGE Publications. doi: [10.4135/9781446219034](https://doi.org/10.4135/9781446219034)
4. Associação Portuguesa para o Desenvolvimento da Carreira. (2020). Ielādēts no www.apdc.eu/
5. Athanasou, J.A., van Esbroeck, R. (Eds.). (2008). *International Handbook of Career Guidance*. Sydney: Springer Science+Business Media B.V. doi: [10.1007/978-1-4020-6230-8](https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6230-8)
6. Athanasou, J.A., Perera H.N. (Eds.). (2019). *International Handbook of Career Guidance*. Cham: Springer Nature Switzerland AG. Springer International Publishing. doi: [10.1007/978-3-030-25153-6](https://doi.org/10.1007/978-3-030-25153-6)
7. Bohm, D. (1996). *On Dialogue* (2nd ed.). London: Routledge.
8. Commission proposes ambitious New European Agenda for Culture. (2018). European Commission. Ielādēts no <https://ec.europa.eu/culture/pt-pt/node/155>
9. Čekša-Ratniece, I. (2020). *Karjeras atbalsts mākslas skolu audzēkņiem profesionālās vidējās mākslas un dizaina izglītības izvēlē*. Maģistra darbs. Jelgava: LLU.
10. Eiropa 2020. Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei. (2010). Komisijas paziņojums. Brisele: Eiropas komisija Ielādēts no https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf
11. EMKAPT karjeras atbalsta glosārijs. (2013). Eiropas Mūžilga karjeras atbalsta politikas tīkls. Ielādēts no http://viaa.gov.lv/files/news/19710/glossary_web_emkapt.pdf
12. Eriksons, E. (1998). *Identitāte: Jaunība un krīze*. Rīga: Jumava.
13. Ertelts, B.J., Šulcs, V. (2008). *Karjeras konsultēšanas metodes*. Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no https://viaa.gov.lv/library/files/original/karjeras_konsult_kompetences_2008.pdf
14. ES Projekti darba devēju atbalstam. (2020). Latvijas Darba devēju konfederācija. Ielādēts no <https://lddk.lv/atbalsts-biznesam/partneriba-un-lidzdaliba-es-projektos/>
15. ESF projekts “Karjeras atbalsts vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs”. (2016). Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no http://viaa.gov.lv/lat/karjeras_atbalsts/karjeras_atbalsts_2016_2020/
16. Evans, R. (1971). *Gordon Allport: The man and his ideas*. New York: Dutton.
17. Freids, Z. (2007). Ievadlekcijas psihoanalīzē. Rīga: Zvaigzne ABC.
18. Ginzberg, E. (1975). *The Manpower Connection*. Harvard: Education and Work.
19. Ginzberg, E., Ginsburg, S.W., Axelrad, S., Helma, J. (1951). *Occupation choice: An approach to general theory*. Columbia University Press. doi: [10.7312/ginz92170](https://doi.org/10.7312/ginz92170)
20. Greenhaus, J.H., Callanan, G.A. (2006). *Encyclopedia of Career Development*. SAGE Publications Inc. doi: [10.4135/9781412952675](https://doi.org/10.4135/9781412952675)
21. Guidance System in Austria. (2020). Euroguidance Network. Ielādēts no <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-austria>
22. Guidance System in Denmark. (2020). Euroguidance Network. Ielādēts no <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-denmark>

23. Guidance System in France. (2020). Euroguidance Network. Ielādēts no <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-france>
24. Guidance System in Italy. (2020). Euroguidance Network. Ielādēts no <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-italy>
25. Guidance System in Spain. (2020). Euroguidance Network. Ielādēts no <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-spain>
26. Guidance System in Sweden. (2020). Euroguidance Network. Ielādēts no <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-sweden>
27. Habermas, J. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge: The MIT Press.
28. Holland, J.L. (1997). *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments* (3. izd.). Florida: Psychological Assessment Resources, Inc.
29. Italy Overview. (2020). Ielādēts no https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/italy_en
30. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014. - 2020. gadam. (2014). Ielādēts no <https://www.likumi.lv/doc.php?id=266406>
31. Izglītības iestāžu, eksaminācijas centru darbības un izglītības programmu īstenošanas kvalitātes vērtēšanas metodika. (2018). Izglītības kvalitātes valsts dienests, iekšējie noteikumi Nr.1-03/2, 4. pielikums. Ielādēts no https://ikvd.gov.lv/wp-content/uploads/2019/01/4_pielikums_Izgl_kval_vertesanas_metodika_lime%C5%86u_apraksti_profesionala_ievirze_maksla_muzika.docx
32. Izglītības likums. (1998). Ielādēts no <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>
33. Izmantojiet NVA e-pakalpojumus. (2020). Nodarbinātības valsts aģentūra. Ielādēts no <https://cvvp.nva.gov.lv/#/pub/>
34. Jaunzeme, I. (2013). *Karjeras attīstības atbalsta sistēmas darbības izvērtējums Latvijā*. Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no https://www.viaa.gov.lv/files/news/19710/p_t_jums_emkapt_kaas.pdf
35. Jaunzeme, I. (2017). *Karjeras attīstības atbalsta sistēmas darbība Latvijā 2013. – 2017. gadā*. Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no https://viaa.gov.lv/library/files/original/RF_17_1398_Jaunzemes_broshura_printfile.pdf
36. Kalvāns, Ē. (2018). *Attīstības psiholoģija*. Rēzekne: Rēzeknes tehnoloģiju akadēmija. Ielādēts no <http://books.rta.lv/index.php/RTA/catalog/book/7>
37. Karjeras atbalsta sistēma Latvijā. (2020). Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no http://viaa.gov.lv/files/news/727/guidance_system_lv.pdf
38. Karjeras attīstības atbalsts. Rokasgrāmata politikas veidotājiem. (2008). Ielādēts no <http://www.oecd.org/education/innovation-education/40948854.pdf>
39. Karjeras izglītība skolā. (2009). Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no https://www.viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_izgliitiba_skolaa_2010.pdf
40. Karjeras konsultanta profesijas standarts. (2011). Ielādēts no http://www.aic.lv/ar/2012_profesiju_standarti_visi%20viena.pdf#page=303
41. Konceptija par karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošanu. (2006). Ministru kabineta rīkojums Nr. 214. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/132990>
42. Kultūrizglītība. (2018). Latvijas Nacionālais kultūras centrs. Ielādēts no https://www.lnkc.gov.lv/Uploads/2019/02/19/1550578546_5765.pdf
43. Kunda, I., Tjarve, B., Klāsons G. (2018). Kultūrizglītība Latvijā: pieejamība, pieprasījuma, kvalitāte. Pētījuma rezultātu ziņojums. Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs. Ielādēts no

- https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/kultura_timekli/petijumi/Kulturizglitiba_petijums_2_karta_2018.pdf
44. Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014. - 2020. gadam. Radošā Latvija. Ministru kabinets. (2014). Rīga. Ielādēts no https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/KM_dokumenti/Radosa_Latvija.pdf
 45. Latvijas dizaina stratēģija 2017. - 2020. Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014. - 2020. gadam. Radošā Latvija. (2017). Ielādēts no https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Nozares/Dizains/Dizaina_strategija_2017-2020.pdf
 46. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007. - 2013. gads. (2006). Ielādēts no http://www.innovation.lv/wp-content/uploads/2013/10/Latvijas_Nacionalais_attistibas_plans_2007-2013.pdf
 47. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. - 2020. gadam. (2013). Pārresoru koordinācijas centrs. Ielādēts no https://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf
 48. Lemešonoka, I. (2017). Skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās vispārīgā izglītībā skolā pedagogiskajā procesā. Promocijas darbs. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija. Ielādēts no https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45285/prom_darbs_lemesonoka.pdf
 49. Lerner, M., Steiberg, L. (2009). *Handbook of adolescent psychology: Individual bases of adolescent development* (3rd ed.). John Wiley & Sons. doi: 10.1002/9780470479193
 50. Libkovska, U. (2011). Skolēnu profesionālo interešu pilnveides vadība karjeras izglītībā Latvijā. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. Ielādēts no https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5102/20572-Una_Libkovska_2011.pdf
 51. Lifelong Guidance Policy Development: a European Resource Kit. (2012). The European Lifelong Guidance Policy Network. Ielādēts no http://www.eucen.eu/images/posts/elgpn_resource_kit_2011-12_web.pdf
 52. Meiere, D., Pētersone, T. (2015). Sociālās apmaiņas teorija. Ielādēts no <https://prezi.com/qegeinffmbhd/socialas-apmainas-teorija/>
 53. Ļevina, J., Mārtinsons, K. (2016). *Konsultēšana un konsultatīvā psiholoģija*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte. Ielādēts no https://www.rsu.lv/sites/default/files/book_download/konsultesana_un_konsultativa_psihologija.pdf
 54. Mūžilga karjeras atbalsta politika. (2011). EMKAPT darba pārskats. Ielādēts no http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/latvian/LV_ELGPN_Short_Report_2009_2010.pdf
 55. Osipow, S.H., Fitzgerald, L. (1995). *Theories of Career Development* (4th ed.). Boston: Allunand Bacon.
 56. Par karjeras izglītības īstenošanas plānu valsts un pašvaldību vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs 2015. - 2020. gadam. (2015). Ministru kabineta rīkojums Nr. 821. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/278999>
 57. Parsons, F. (1909). *Choosing a vocation*. Boston and New York: Houghton Mifflin.
 58. Paszkowska-Rogacz, A. (2010). Mans bērns izvēlas karjeru. Ielādēts no http://viaa.gov.lv/files/news/727/mans_berns_izvelas_karjeru_web.pdf

59. Pīvijs, V. (2004). *Sociāldinamiskā konsultēšana: praktiska pieeja nozīmes veidošanai*. Valsts izglītības attīstības aģentūra Ielādēts no http://viaa.gov.lv/files/news/727/38262_viaa_pivijs_2012_f.pdf
60. Reņģe, V. (1999). *Psiholoģija. Personības psiholoģiskās teorijas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
61. Riņķis, J. (2007). *Intelektuālo spēju attīstīšana*. Rīga: Raka.
62. Roberts, K. (1993). Career Trajectories and the mirage of increased social mobility. In Bates, I, Riseboroug (Eds.), *Youth and Inequality*. Buckingham: OU Press.
63. Rogers, C. (1951). *Client-centered therapy its current practice, implications, and theory*. Boston: Houghton-Mifflin.
64. Rogers, C. (1980). *A way of being*. Boston: Houghton-Mifflin.
65. Rubene, Z. (2016). Digitālā bērnība. *Tagad*, 1(10), 9-19. Ielādēts no http://www.telerehabilitation.lv/sites/default/files/Tagad_10_16.pdf#page=9
66. Savicks, M. (2017). Dzīves plānošanas rokasgrāmata. Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra Ielādēts no https://viaa.gov.lv/library/files/original/M.Savicks_Dzives_planosanas_rokasgramata.pdf
67. Skola2030. (2019). Ielādēts no <https://www.skola2030.lv/lv>
68. Strengthening European Identity through Education and Culture. (2017). Strasbourg: Communication from commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of regions. Ielādēts no https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-strengthening-european-identity-education-culture_en.pdf
69. Super, D. (1957). *The Psychology of Careers: an introduction to vocational development*. New York: Harper and Row.
70. Svence, G. (2009). *Pozitīvā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
71. Taveira, M.D.C. (2017). Career Education and Guidance Services in Portugal. In R. Sultana (Ed.), *Career Guidance and Livelihood Planning across the Mediterranean*. Rotterdam: EMCER. SensePublishers, 401-416. doi: [10.1007/978-94-6300-992-8_25](https://doi.org/10.1007/978-94-6300-992-8_25)
72. Toulmin, S. (2012). *The Uses of Argument* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press. doi: [10.1017/CBO9780511840005](https://doi.org/10.1017/CBO9780511840005)
73. Karjeras atbalsts. (2020). Valsts izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no http://viaa.gov.lv/lat/karjeras_atbalsts/lat_karjeras_atbalsts/karjeras_atbalsts_jaunami/
74. Valsts pašvaldību un juridisko personu dibināto profesionālās ievirzes izglītības iestāžu mākslā, mūzikā un dejā vienotu izglītības programmu izstrādes un noformēšanas kārtība. (2017). Iekšējie noteikumi. Latvijas Nacionālais kultūras centrs. Ielādēts no http://www.lnkc.gov.lv/Uploads/2017/08/29/1504005278_9208.pdf
75. Vocational training in Italy. (2016). Ielādēts no <https://www.deutschland.de/en/topic/knowledge/education-learning/vocational-training-in-italy>
76. Vorobjovs, A. (2002). *Sociālā psiholoģija*. Rīga: Izglītības soli.
77. Watts, A. (2008). *The partnership model for careers education and guidance*. Career Research and Development. New York: Routledge.
78. Watzlawick, P., Beavin, J., Jackson, D. (2011). *Pragmatics of human communication* (2nd ed.). New York: Norton.
79. West, R., Turner, L. (2017). *Introducing Communication Theory: Analysis and Application* (6th ed.). McGraw-Hill Education
80. Zelmenis, V. (1991). *Īss pedagoģijas kurss*. Rīga: Zvaigzne.

81. Климов, Е. (1990). *Как выбирать профессию: книга для учащихся старших классов средней школы*. Москва: Просвещение.
82. Кочюнас, Р. (1999). *Основы психологического консультирования*. Москва: Академический проект. Ielādēts no <https://www.litmir.me/br/?b=162889&p=1>
83. Кулагина, Н. (1997). *Возрастная психология*. Москва: Урао.
84. Фукуяма, С. (1989). *Теоретические основы профессиональной ориентации*. Москва: Московский университет

PIELIKUMS

Karjeras atbalsta programma mākslas skolu izglītojamajiem

Programmas mērķis - nodrošināt karjeras atbalstu mākslas skolu audzēkņiem profesionālās vidējās mākslas un dizaina izglītības izvēlē.

Mērķgrupa – Mākslas skolu 6. un 7. klašu talantīgākie izglītojamie (pārsvarā vispārējās izglītības mācību iestādēs viņi ir 8. - 9. klasē, proti, vecums 14 – 15 gadi). Pieteikšanās dalībai nodarbību ciklā ir brīvprātīga, par šo iespēju informējot arī vecākus (aizbildņus), apmeklējums – ieteicams un saskaņots ar vecākiem (aizbildņiem). Kaut arī nodarbību cikls ir brīvprātīgs, tomēr tas nodrošina sistematizētu, noteiktai mērķauditorijai adresētu saturu, zināšanu un prasmju apguvi, kā arī attieksmju veidošanu un plānotos rezultātus.

Nodarbību cikls tiek īstenots mācību gada garumā, nodrošinot katru mēnesi pa vienai vai divām nodarbībām. Vienā grupā plānots iesaistīt līdz 15 cilvēkiem.

Programmas uzdevumi:

1. Palīdzēt izglītojamajiem pašattīstīties: iepazīt sevi, izvērtēt, izprast stiprās un vājās puses un apzināt savas iespējas kā radošam cilvēkam.

2. Motivēt un palīdzēt izglītojamajiem izpētīt dažādas karjeras iespējas radošās industrijas pasaulē: iepazīt profesijas un piemērus karjeras izveidē, izprast karjeras saistību ar darba tirgu, uzzināt turpmākās izglītības darba tirgus iespējas kā darbiniekam un darba devējam, gūt ieskatu darbības pieredzē, izvērtēt sev piemērotākos variantus, to atbilstību savām iespējām, prasmēm un spēt sevi analizēt.

3. Palīdzēt izglītojamajiem plānot un vadīt savu karjeru radošās pasaules kontekstā: izvērtēt savas intereses, prasmes un talantus savu attīstības vajadzību noteikšanā, pilnveidot zināšanas un prasmes radošās karjeras izveidē, apzināt informācijas ieguves un konsultēšanas iespējas, palīdzēt veidot karjeras plānu.

Izmantotās metodes: minilekcija, individuālais darbs, tests, pārrunas grupā, individuālais darbs, prezentācija, prāta vētra, filmas skatīšanās, prognoze, tikšanās, intervija, esēja, ekskursija, vērošana, patstāvīgais darbs, SVID analīze, lomu spēles, darbs pāros.

Karjeras atbalsta programmas tematiskais plāns

1. nodarbība

Tēma: Sevis iepazīšana karjeras plānošanas uzsākšanā – cik es esmu radošs

Mērķis: Motivēt izglītojamos sevis izzināšanai un profesionālo vēlmju noskaidrošanai

Saturs: Karjera, tās izvēle, karjeras atbalsts radoša cilvēka dzīvē

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Izglītojamie tiek aicināti nosaukt vārdus, kas, viņuprāt, paskaidro jēdzienu – <i>karjera</i> un <i>atbalsts</i> , <i>radošs cilvēks</i> (karjeras konsultants pieraksta)	Prāta vētra	Izglītojamie domā, attīsta prasmes izteikties mutiski un uzklausa citus	Krāsainās līmlapiņas, tāfele
2. Karjers konsultants izskaidro jēdzienu <i>karjera</i> un iespējamās <i>atbalsta</i> veidus	Minilekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar jēdzieniem: <i>karjera</i> , <i>karjeras atbalsts</i>	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem. (dators, projektors, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Demonstrē fragmentu no filmas “Zaļais pipars 2” http://knip.lv/karjera/filma_par_karjeras_veidosanu_zalais_pipars_2_dala	Filmas skatīšanās	Izglītojamie ir guvuši priekšstatu par karjeras plānošanu, tās izvēli un nepieciešamību savu talantu apzināšanā	Dators, internets, projektors, ekrāns.
2. Diskusija pēc filmas fragmenta noskatīšanās par karjeras veidošanu jau skolas laikā, izvēli, apzinoties savus talantus	Diskusija	Izglītojamie attīsta prasmes izteikt mutiski savu viedokli, to pamatot, argumentēt, uzklaut citu domas par pieprasītākajām profesijām tagad un nākotnē, nepieciešamajām kompetencēm	Tāfele, rakstāmais (konsultants uzraksta atslēgvārdus)

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
3. Interesu testa pildīšana http://www.niid.lv/tests/testi/tests2_1.php pildīšana	Individuālais darbs. Tests	Izglītojamie ir noskaidrojuši, kurās tematiskajās jomās viņu intereses ir visizteiktākās un kādas izglītības iespējas paveras katrā no tām	Dators (katram izglītojamajam), internets
4. Karjeras iespējas manā jomā (kādas profesijās es varu strādāt konkrētā jomā)	Prognoze (katrs izglītojamais nosauc konkrētas profesijas)	Izglītojamie mācās paredzēt iespējamus rezultātus	Tāfele, rakstāmais (karjeras konsultants uzraksta atslēgvārdus)
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: jauniegūto informāciju izglītojamie izsaka saviem vārdiem, notiek domu apmaiņa	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo nodarbībā gūtajām atziņām karjeras pamatjautājumos	

2. nodarbība

Tēma: Sevis iepazīšana karjeras plānošanas uzsākšanā – cik es esmu radošs

Mērķis: Motivēt izglītojamos sevis izzināšanai un profesionālo vēlmju noskaidrošanai

Saturs: Pašizpēte – karjeras sākums

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Izglītojamie no iepriekšējās nodarbības atceras, kādā veidā viņi noteica savas intereses, ko tas viņiem deva	Pārrunas grupā	Izglītojamie atkārtoti iepriekšējās nodarbības tēmu, izvērtē ieguvumus	
2. Iepazīstina ar vārda <i>pašizpēte</i> nozīmi, tā lomu savu karjeras mērķus sasniegšanā (kā mācības skolā saistās ar profesionāla karjeru nākotnē, kādas karjeras vadības prasmes ir iespējams apgūt un pilnveidot mācību procesā, brīvajā laikā, ģimenes ietvaros) - informāciju sniedz karjeras konsultants	Mini-lekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar jēdzieniem: <i>pašizpēte, karjeras vadības prasmes</i>	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektors, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Uzzīmēt savu “Dzīvības koku” un uzrakstīt atslēgvārdus (sakne – pagātne, stumbrs – tagadne, zari – nākotne)	Individuālais darbs	Izglītojamie spēj izvērtēt notikumus, kas ietekmējuši viņus pagātnē, kas pašlaik sevī liekas svarīgs, ko vēlas sasniegt nākotnē (izvērtē un analizē), kā arī turpina mācīties strādāt patstāvīgi	A4 formāta lapas, pildspalvas, zīmuļi
2. Izglītojamie dalās savās pārdomās - Mans Es un Karjera	Pārrunas grupā	Izglītojamie ir guvuši priekšstatu par iespēju, kā sevi iepazīt un sākt plānot nākotnes karjeru	

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
3. Dž. Holanda pašizpētes tests karjeras izvēles plānošanā	Tests	Izglītojamie spēj novērtēt savas spējas, vēlmes un iespējas pieņemt ar karjeras izvēli saistītos lēmumus	Dators (katrs izglītojamais strādā pie sava datora), internets
4. Testa rezultātu izvērtējums	Pārrunas grupā	Izglītojamie spēj izteikt viedokli un analizēt savus testa rezultātus	
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību - jaunieģu informāciju izglītojamie izsaka 3 teikumos, tos uzrakstot uz lapiņām	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par pašizpēti un tās lomu karjeras plānošanā	Lapiņas, pildspalvas

3. nodarbība

Tēma: Radošās industrijas profesiju daudzveidība

Mērķis: Veicināt izglītojamo izpratni par karjeras iespējām radošās industrijas darba tirgū

Saturs: Radošās industrijas profesijas, to daudzveidība, prestižs un pievilcība

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Iepazīstināt ar iespējām, kur var gūt plašu informāciju par profesijām, īpašu uzmanību veltot radošo profesiju klāstam, ieskats www.profesijupasaule.lv - informāciju sniedz konsultants	Minilekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar jēdzienu: <i>radošā industrija</i> , zina interneta resursu, kur meklēt plašāku informāciju par radošās industrijas profesijām	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektor, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Darbs ar profesiju iepazīšanas kārtīm "Tava profesija" - vai atpazīsti radošās industrijas profesijas	Darbs grupās (katrā grupā pa 5 izglītojamajiem)	Izglītojamie spēj atpazīt radošās industrijas profesijas	Profesiju iepazīšanas kārtis "Tava profesija" (Agitas Šmitiņas)
2. Noteikt savas 5 radošās industrijas profesijas (katrs izglītojama uzraksta uz līmlapiņām 5 profesijas no tām radošās industrijas jomām, kuras viņam ir vissaiostošākās; līmlapiņas tiek pielīmētas pie tāfeles)	Individuālais darbs	Izglītojamie spēj izvērtēt sev tuvākās radošās industrijas profesijas	Krāsainās līmlapiņas, pildspalvas vai zīmuļi, tāfele
3. Radošās industrijas profesijas, to pārstāvji, darba vietas, nepieciešamās zināšanas, prasmes un kompetences, karjeras izaugsmes iespējas (sadališanās grupās pēc interesējošām profesijām, katrā grupā pa 5 audzēkņiem)	Darbs grupās, darbs ar informācijas avotiem	Izglītojamie attīsta iemaņas darboties komandā, plānot darbu, sadalot pienākumus, orientējas interneta resursos, gūst jaunu un plašāku informāciju par viņiem saistošām profesijām (prot atrast, atlasīt un izvērtēt informāciju)	Flomāsteri, A1 formāta lapas, dators, internets

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
4. Grupu darbu prezentācijas	Prezentācija	Izglītojamie attīsta prezentēšanas spējas, sniedz jaunu informāciju klātesošajiem, pamato savu viedokli	Tāfele
5. Populārāko radošās industrijas profesiju saraksts (pamatojoties uz grupu darbu prezentācijām, tiek sastādīts saraksts). Pārrunāti profesiju popularitātes iemesli	Pārrunas grupā	Izglītojamie attīsta domāšanas spējas, analizē	Tāfele
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: jauniegūto informāciju izglītojamie izsaka saviem vārdiem, notiek domu apmaiņa	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par radošās industrijas profesijām	

4. nodarbība

Tēma: Karjeras iespējas glezniecībā

Mērķis: Sekmēt izglītojamo izpratni par ilustratora, gleznotāja karjeras izaugsmes iespējām

Saturs: Ilustratora, gleznotāja, profesijas iepazīšana

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Latvijā pazīstami gleznotāji (karjeras konsultants rāda fotogrāfijas, kurās redzami mākslinieki; audzēkņiem jānosauca viņu vārdi, uzvārdi, ja iespējams arī darbi un tehnika, kurā viņi darbojas). Karjeras konsultants papildina informāciju	Pārrunas grupā	Izglītojamie atpazīt Latvijā pazīstamus māksliniekus, ziņā viņu darbus un karjeras izaugsmes ceļu	Latvijā 10 pazīstamu mākslinieku fotogrāfijas
Nodarbības apjēgšana			
1. Gleznotāji radošās industrijas darba tirgū, pasaules slaveni gleznotāji (Leonardo da Vinči, Pablo Pikaso, Vincents van Gogs, Rembrants) – informāciju sniedz konsultants	Mini-lekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar pasaules mēroga gleznotāju karjeras izaugsmi	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektor, ekrāns)
2. Pieaicinātas radošās apvienības V.I.V.A. mākslinieces Vēsma Ušpele, Agra Ritiņa (viņas iepazīstina ar sevi, savu karjeras ceļu)	Tikšanās	Izglītojamajiem ir informācija par konkrētās jomas profesijas pārstāvjiem intereses radīšanai	Dators, projektor, ekrāns, jo māksliniecēm ir īsas prezentācijas ar viņu darbu reprodukcijām
3. Izglītojamo jautājumi māksliniecēm	Intervija	Izglītojamie pilnveido prasmi sarunāties: uzklaušīt, formulēt un uzdot konkrētus jautājumus par ilustratora-mākslinieka profesiju	

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
4. Gleznošana un karjera (mērķgrupa dalās grupās) – vizuāli tiek veidotas ilustratora - mākslinieka karjeras kāpnes (darbu vada māksliniece)	Darbs grupās	Izglītojamie turpina attīstīt prezentēšanas spējas, sniedz jaunu informāciju klātesošajiem, pamato savu viedokli Izglītojamie pilnveido iemaņas darboties komandā, plānot darbu, sadalot pienākumus, sekmē radošumu, ir guvuši priekšstatu, kādi ir varianti ilustratora karjerai	Flomāsteri, A1 formāta lapas
5. Grupu darbu prezentācijas	Prezentācija	Izglītojamie turpina attīstīt prezentēšanas spējas, sniedz jaunu informāciju klātesošajiem, pamato savu viedokli	Tāfele
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: katrs izglītojamais nosauc 3 lietas, ko ieguva nodarbības laikā	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām ilustratora profesijā	

5. nodarbība

Tēma: Karjeras iespējas modes dizainā

Mērķis: Sekmēt izglītojamo izpratni par modes dizainera karjeras izaugsmes iespējām

Saturs Modes dizainera profesijas iepazīšana:

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Modes dizainera profesija radošās industrijas darba tirgū. Slavenākie modes dizaineri un zīmoli, 3 modes dizaineru karjera. Modes dizaineri Latvijā - informāciju sniedz konsultants	Minilekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar iedvesmojošiem piemēriem (modes dizaineriem) modes dizainā pasaulē un Latvijā	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektors, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolas absolventes, tagad Latvijas mērogā pazīstamas modes dizaineres karjeras izaugsme (veiksmes stāsts – profesionālās vidējās mākslas un dizaina izglītības loma karjeras izaugsmē). Tikšanās ar modes dizaineri Laimu Jurču	Tikšanās	Izglītojamie ir iepazīnušies ar konkrētu un reālu stāstu, iedvesmai un motivācijai guvuši priekšstatu par iespēju apgūt šo profesiju	Dators, projektors, ekrāns, jo māksliniecei ir īsa prezentācija ar viņas darbu fotogrāfijām
2. Jautājumi modes dizaineri	Intervija	Izglītojamie ir saņēmuši atbildes uz viņiem interesējošiem jautājumiem, viņi arī turpina pilnveidot prasmi sarunāties: uzklaut, formulēt un uzdot jautājumus	

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
3. Modes dizainera karjeras kāpnes – nepieciešamās kompetences, izglītība, potenciālais darba tirgus (konsultē dizainere, top esejas)	Darbs grupās, Eseja	Izglītojamie turpina pilnveidot iemaņas: darboties komandā, plānot darbu, sadalot pienākumus, sekmē radošumu – zīmē kāpnes un raksta īsu eseju, tā attīstot prasmi izteikties, pamatot savu viedokli	Flomāsteri, A1 formāta lapas, A4 formāta lapas, pildspalvas
4. Grupu darbu prezentācijas	Prezentācija	Izglītojamie turpina attīstīt prezentēšanas spējas, sniedz jaunu informāciju klātesošajiem, pamato savu viedokli	Tāfele
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: jauniegūto informāciju izglītojamie izsaka saviem vārdiem, notiek domu apmaiņa	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par modes dizainera profesiju	

6. nodarbība

Tēma: Karjeras iespējas restaurācijā

Mērķis: Sekmēt izglītojamo izpratni par restauratora asistenta karjeras izaugsmes iespējām

Saturs: Restauratora asistenta profesijas iepazīšana

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Restauratora asistenta karjeras iespējas koka objektu restaurācijā (darbs pie sakrālajiem objektiem, muzejos), labie piemēri pasaulē un Latvijā - informāciju sniedz konsultants	Minilekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar vērtīgiem piemēriem restauratora profesijā pasaulē un Latvijā	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektors, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Restaurācijas darbnīcu apmeklējums Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā. Tikšanās ar skolas Restaurācijas izglītības programmas pedagogiem un audzēkņiem (Restaurācijas izglītības programmas iepazīšana)	Ekskursija Vērošana	Izglītojamie ir guvuši priekšstatu par reālo darba vidi, karjeras iespēju konkrētā profesijā, par darbam nepieciešamajiem instrumentiem	Restaurācijas darbnīcās viņi vēro, kā praktiskajās nodarbībās strādā profesionālās vidusskolas audzēkņi
Pārtraukums			
2. Restauratora asistenta profesijas standarts (izglītojamie kopā ar konsultantu iepazīstas ar minētās profesijas standartu, izceļot svarīgākās frāzes) https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/ps0387.pdf	Darbs grupā (darbojas visi kopā)	Izglītojamie ir guvuši priekšstatu par profesijas standartu nepieciešamību, ir informācija par restauratora asistenta profesijas standartu	Dators (katrs izglītojamais strādā pie sava datora)

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
<p>3. Izpētīt, kāds ir katra izvēlētais profesijas standarts? (Izglītojamie atrod sev tīkamās profesijas standartu un atbildes uz jautājumiem par profesionālās darbības veikšanai nepieciešamajām profesionālajām kompetencēm un zināšanām; konsultants seko līdzi izglītojamo darbam)</p> <p>http://www.aic.lv/ar/2012_profesiju_standarti_visi%20viena.pdf</p>	Patstāvīgais darbs	Izglītojamie attīsta prasmi lietot mūsdienu tehnoloģijas informācijas iegūšanā, atlasīšanā un apkopošanā, gūst jaunu informāciju par sev saistošu profesiju	Dators (katrs izglītojamais strādā pie sava datora)
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: jaunieģu informāciju izglītojamie izsaka saviem vārdiem, notiek domu apmaiņa	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par restauratora asistenta profesiju	

7. nodarbība

Tēmas: karjeras iespējas reklāmas dizainā

Mērķis: Sekmēt izglītojamo izpratni par reklāmas dizainera karjeras izaugsmes iespējām

Saturs: Reklāmas dizainera profesijas iepazīšana

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Reklāmas dizaineris radošās industrijas darba tirgū. Slavenākie reklāmas dizaineri, aģentūras, reklāmas dizainera karjera. Reklāmas dizaineri Latvijā. Mūsu valstī tapušās reklāmas - informāciju sniedz konsultants	Minilekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar reklāmas dizainera profesiju, zina slavenākās reklāmas dizaina aģentūras pasaulē un Latvijā	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektorš, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Iepazīstināt ar vienu no vietējiem reklāmas dizaina uzņēmumiem (viesojas dizaina studijas "Zeize" vadītājs)	Tikšanās	Izglītojamie ir ieguvuši informāciju par reklāmas dizaina jomu turpmākās intereses radīšanai	Dators, projektorš, ekrāns, jo reklāmas dizaineris iepazīstina ar savu uzņēmuma darbiem (reklāmām video versijā)
2. Jautājumi reklāmas studijas vadītājam gan kā radošās profesijas pārstāvim, gan kā darba devējam	Intervija	Izglītojamie, uzdodot interesējošus jautājumus, ir ieguvuši sev svarīgu informāciju, kā arī attīstījuši prasmi sarunāties: uzklaut, formulēt un uzdot konkrētus jautājumus	

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
3. Darbs pie reklāmas koncepcijas veidošanas (izglītojamie darbojas grupās, konsultē pieaicinātais darba studijas vadītājs)	Darbs grupās	Izglītojamie attīsta radošo domāšanu un prasmes, pilnveido iemaņas darboties komandā, plānot darbu, sadalot pienākumus	Flomāsteri, A2 formāta lapas
4. Grupu darbu prezentācijas	Prezentācija	Izglītojamie turpina apgūt prezentēšanas prasmes un iemaņas, parādīt sevi un savu padarīto darbu	Tāfele
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: izglītojamie uz lapiņām uzraksta 3 vārdus, kas norāda viņu ieguvumus nodarbības laikā	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par reklāmas dizainera profesiju	

8. nodarbība

Tēma: Karjeras iespējas fotogrāfa darbā

Mērķis: Sekmēt izglītojamo izpratni par fotogrāfa (foto dizaina speciālista) karjeras izaugsmes iespējām

Saturs: Fotogrāfa profesijas iepazīšana

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Fotogrāfa profesija radošās industrijas darba tirgū. Slavenākie fotogrāfi pasaulē, un Latvijā, 3 fotogrāfu karjeras stāsti - informāciju sniedz konsultants	Minilekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar fotogrāfa profesiju, darba pienākumiem, zina slavenu fotogrāfu karjeras izaugsmes ceļus kā labos piemērus	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektors, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Fotogrāfa Leonīda Važnā foto studijas apmeklējums (atrodas turpat skolas telpās). Tiek pieaicināti fotogrāfi Leonīds Važnais un Māris Justs	Ekskursija Vērošana	Izglītojamie ir iepazīstināti ar reālu darba vidi, karjeras iespēju konkrētajā profesijā, jaunām tehnoloģijām	
2. Jautājumi abiem fotogrāfiem	Intervija	Izglītojamie ir saņēmuši atbildes uz viņu jautājumiem, kā arī turpina apgūt prasmi sarunāties: uzklaut, formulēt un uzdot konkrētus jautājumus	

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
<p>Pēc pārtraukuma darbs turpinās foto studijā</p> <p>3. Kā darbojas foto studija?</p> <p>Izglītojamie dalās grupās, katrā pa 3 izglītojamajiem: viens ir fotogrāfs, otrais – apgaismotājs, trešais – modelis, pēc tam mainās; abu profesionāļu fotogrāfu vadībā katra grupa veido fotogrāfijas, fotomateriāls tiek arī apstrādāts foto-programmā).</p> <p>Paveikto darbu prezentē un dalās pārdomās, kā iejutās konkrētajā lomā</p>	Darbs grupās, lomu spēles	Izglītojamajiem ir gūts reāls priekšstats par fotogrāfa darbu fotostudijā, kā arī attīstīta prasme iejusties lomās, kas attālinātas no izglītojamā būtības, bet kurās viņi ikdienā var nokļūt, iemācīties modelēt dažādas problēmsituācijas	Fotoaparāti, datori ar foto-materiāla apstrādes programmu
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: jaunieģūto informāciju izglītojamie izsaka saviem vārdiem, notiek domu apmaiņa	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par fotogrāfa profesiju	

9. nodarbība

Tēma - Profesionālā vidējā izglītība mākslā un dizainā

Mērķis: pilnveidot izglītojamo zināšanas par iespējām apgūt mākslu un dizainu profesionālās vidējās izglītības līmenī, atrodot sev atbilstošāko mācību iestādi

Saturs: Mākslas un dizaina profesionālās vidējās izglītības iespēju izpēte Latvijā

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Ieskats kultūrizglītības iestāžu piedāvājumā. SVID analīzes pielietojums – informāciju sniedz konsultants	Mini-lekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar mākslas un dizaina profesionālās vidējās izglītības iespējām Latvijā; zina, <i>kas ir</i> un <i>kā jāveic</i> SVID analīze	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektors, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Iepazīst skolas, kurās profesionālā vidējā līmenī var apgūt mākslu un dizainu (izglītojamie darbojas grupās, izmantojot interneta resursus meklē informāciju par profesionālā vidējā līmeņa mākslas un dizaina skolām, to piedāvājumiem, tos salīdzina SVID analīzē)	Darbs grupās	Izglītojamie ir apguvuši iemaņas izvērtēt pašreizējo situāciju un attīstības iespējas	Dators, internets
Pārtraukums			
2. Grupu darbu prezentācijas	Prezentācija	Izglītojamie ir apguvuši prasmes un iemaņas parādīt sevi un savu padarīto darbu	Dators, projektors, ekrāns
3. Tikšanās ar Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolas izglītojamajiem	Tikšanās	Izglītojamie ir ieguvuši plašāku priekšstatu par mākslas un dizaina izglītības iespējām konkrētā skolā, saņēmuši atbildes uz interesējošiem jautājumiem	

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: jauniegūto informāciju izglītojamie izsaka saviem vārdiem, notiek domu apmaiņa	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par izglītības iespējām profesionālajās vidējās izglītības mākslas un dizaina skolās	

10. nodarbība

Tēma – Ko var darīt pēc profesionālās vidējās izglītības iegūšanas

Mērķis: Veicināt izglītojamo izpratni par darba iespējām un karjeras izaugsmi radošās industrijas darba tirgū

Saturs: Karjeras izvēles iespējas pēc mākslas un dizaina vidusskolas absolvēšanas - radošās industrijas darba tirgus vai studijas augstākajās izglītības iestādēs

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Nodarbības ierosināšana			
1. Ieskats radošās industrijas darba tirgū, darbs kā pašnodarbinātai personai, ieskats augstāko izglītības iestāžu sarakstos - informāciju sniedz konsultants	Mini-lekcija	Izglītojamie ir iepazīstināti ar radošā industrijas darba tirgus tendencēm, ieguvuši zināšanas par vietējo darba tirgu; izprot saistību starp izglītību, profesiju un nodarbinātību	Prezentācija par aplūkojamajiem jautājumiem (dators, projektors, ekrāns)
Nodarbības apjēgšana			
1. Portālu www.prakse.lv un www.uzdevumi.lv izpēte par augstākajām izglītības iestādēm mākslas un dizaina jomā (meklē informāciju, fiksē, analizē un izveido tabulu)	Darbs pāros	Izglītojamie gūst informāciju par mākslas un dizaina izglītību augstākajās izglītības iestādēs. Audzēkņi pilnveido prasmes sadarboties, uzklaustīt viens otru, pārrunāt neskaidrības, ja nepieciešams - ievērot kompromisu	Dators (viens uz diviem), internets, printeris
2. Kur var studēt mākslu un dizainu?	Pārrunas grupā	Izglītojamie radoši spēj plānot nākotni kā iespējamie darba devēji, ir apgūtas iemaņas darboties komandā, plānot darbu, sadalot pienākumus	

Uzdevumi	Metodes	Sasniedzamais rezultāts	Nepieciešamie materiāli
Pārtraukums			
3. Kolāža - uzņēmējs radošās industrijas tirgū (darbs grupās, katrā pa 5 izglītojamajiem; katra grupa veido kolāžu, kā redz sava uzņēmuma darbu)	Darbs grupās	Apgūtas prasmes un iemaņas parādīt sevi un savu padarīto darbu	Veci žurnāli, šķēres, līme, A3 formāta papīrs
4. Grupu darbu prezentācijas	Prezentācija	Izglītojamie ir izvērtējuši karjeras konsultanta lomu viņu nākotnes plānošanā, zina, kādos gadījumos var griezties pie viņa un pēc kādas palīdzības	Tāfele
5. Kad un kāda veida karjeras konsultanta atbalstu es varu saņemt?	Individuālais darbs	Izglītojamie ir izvērtējuši karjeras konsultanta lomu viņu nākotnes plānošanā, zina, kādos gadījumos var griezties pie viņa un pēc kādas palīdzības	Līmlapiņas, pildspalvas
Refleksija			
Atgriezeniskā saite par nodarbību: izglītojamie uz lapiņām uzraksta 3 vārdus, kas norāda viņu ieguvumus nodarbības laikā, notiek domu apmaiņa	Pārrunas grupā	Ir priekšstats par izglītojamo gūtajām atziņām par iespējām radošās industrijas darba tirgū pēc profesionālās vidējās izglītības kā darba ņēmējam vai darba devējam, kā arī par studijām. Apkopota informācija par karjeras konsultanta lomu karjeras plānošanā un attīstībā

Mg.ed., Mg. valsts pārvaldē Inga Čekša-Ratniece

Mācību līdzekļa autore vairāku gadu garumā darbojas kā projektu vadītāja kultūrizglītībā, strādājot Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolā. Vairāku gadu pieredze ir žurnālistes darbā reģionālajos plašsaziņas līdzekļos. 1997. gadā iegūts bakalaura grāds latviešu valodā un literatūrā Rēzeknes Augstskolā, 1999. gadā absolvēja Latvijas Universitātes Starptautisko attiecību institūtu, saņemot ārējo sakaru struktūrvienības vadītāja kvalifikāciju. 2007. gadā ieguva profesionālo maģistra grādu valsts pārvaldē Daugavpils Universitātē, 2020. gadā – profesionālo maģistra grādu izglītības zinātnē un karjeras konsultanta kvalifikāciju Latvijas Lauksaimniecības universitātē. I. Čekša-Ratniece kā eksperte izglītības, kultūras un sociālajos jautājumos piedalījusies vairāku pašvaldību attīstības programmu izstrādē, vadījusi un organizējusi seminārus, konferences un sabiedriskās apspriešanas. Ar mācību līdzekli aprakstīto problēmu saskaras katru gadu, apkopojot statistiku un analizējot radušos situāciju atsevišķu projektu izstrādes procesā. Vienreizējie projekti, kuros tiek iesaistīti mākslas skolu audzēkņi, lai viņiem būtu pamatīgāks priekšstats par iespējām apgūt mākslu un dizainu vidējā līmenī, nespēj problēmu atrisināt kopumā. Darba autore ir izstrādājusi programmu karjeras atbalstam mākslas skolu audzēkņiem profesionālās vidējās mākslas un dizaina izglītības izvēlē, kur liela loma ir karjeras konsultantam.